

Srebrenica

- saklig rapportering
eller propaganda?

En undersökning av rapporteringen
om folkmordet i Srebrenica i
svenska, tyska, bosniska
och serbiska dagstidningar.

Innehållsförteckning

- Ledare.....sida 2

BAKGRUND

- Kriget som alla förlorade – en bakgrund till kriget i forna Jugoslavien...sida 3
- På besök i en sargad stad – ett reportage från Srebrenica.....sida 6
- Medier som inte kunde hantera frihet.....sida 12
- Ska journalister skapa fred på jorden?
– en bakgrund till krigs- och fredsjournalistik.....sida 15
- Undersökta tidningar.....sida 17

RESULTAT

- Kriget som arbetsplats.....sida 18
- ”Hur många våldtagna har du träffat?” - ett porträtt på Ulrika By.....sida 21
- FN har störst inflytande på informationen.....sida 23
- På ”Läktaren” kom de närmast kriget
– ett porträtt av Tribinas gamla redaktion.....sida 28
- Journalism of attachment – ska man vara på offrens sida?.....sida 31
- Sverige fokus på människan - Tyskland på eliten
– en jämförelse mellan Sverige och Tyskland.....sida 37
- Rapport på avstånd - ett porträtt på Matthias Rüb.....sida 41
- Ordkrig - propaganda mot mörkläggning
- en jämförelse mellan Bosnien och Serbien.....sida 42
- Vems är sanningen?
– ett porträtt på Kosta Dimitrijevic och Salih Brkic.....sida 45
- Förändring över tid - från terrorist till offer.....sida 49

EXTRA

- ”Människor vaknade helt plötsligt upp”
- vanliga människors medievänor.....sida 55
- Slutdiskussion och sammanfattning.....sida 57

Redaktionsruta

Titel: Srebrenica - saklig rapportering eller propaganda?

Design och layout: Sofi Cederlöf

Författare: Harald Baltzer, Sofi Cederlöf, Sarah Görsch och Marijana Milenkovic

Journalistprogrammet på JMG, Göteborgs universitet, termin 3

Framsidesbild tagen av: Sofi Cederlöf

Ledare

Hur ska journalister rapportera i krig?

Krigets första offer är sanningen, skriver författaren och journalisten Philip Knightley. Han kunde lika gärna syfta på nationernas omfattande försök att styra informationen i etermedierna, som motståndens journalistiken möter i en krigszon. Begränsad rörelsefrihet, ryktesspridning, brist på information och inte minst hot mot ens egen säkerhet - från stat, soldater och minor.

Är det något som bekräftats under vårt arbete så är det de komplicerade arbetsvillkor som krigskorrespondenten måste förhålla sig till.

Varför är det då så viktigt att utreda journalisternas roll i krig? För att medborgarna i en demokrati skall kunna ta ställning till en komplicerad konflikt krävs att det finns en öppen och balanserad rapportering. Detta har blivit än mer uppenbart efter Bush administrationens propagerande för attacken mot Irak 2003, då administrationen aldrig presenterade ett nyanserat underlag av frågan för amerikanerna att ta ställning till. I detta, liksom många andra fall

grundas medborgarnas ställningstagande till stor del på mediernas rapportering. Därför är det av hög betydelse att pressen använder sig av flera källor och tydligt redovisar dem i texten så att läsarna kan bedöma deras trovärdighet.

I länder som befinner sig i en konflikt riskerar medierna att låsas i en aggressivare journalistik. De kan medvetet eller omedvetet rekryteras till det egna landets krigsansträngning och polarisera konflikten i sin rapportering. Faran är, enligt Fredsforskaren Johan Galtung, att detta bidrar till att förvärra konflikten och minska analysen av bakomliggande orsaker. Med hjälp av hans modell över freds- och krigsjournalistik vill vi se ifall denna typ av begränsningar även påverkar svenska medier.

Vi har läst om flera fall där serbiska och bosniska soldater under kriget tvingas minska grymheterna när media närvarar för att undvika att stöta sig med det internationella samfundet. Det går så långt att båda sidor kräver att media närvarar vid

fångutbyten för att minska risken att utsättas för bakhåll. Onekligen verkar media ha ett stort inflytande på de stridande parterna i krig.

Under bosnienkriget valde många journalister att engagera i konflikten för att minska lidandet. Kritiska kollegor och forskare menar att det inte är en roll en reporter bör ta. Men hur förhåller sig svenska och tyska tidningar till en engagerad journalistik?

I sidorna som följer utreder vi krigsjournalistik med utgångspunkt i massakern i Srebrenica som började den 11:e juli 1995. Det som gör folk mordet i Srebrenica lämpligt att studera är att det rör sig om en händelse som fortgår flera dagar och som det till en början rådde stor medial osäkerhet kring. Det är också en händelse som senare kom att få mycket stor uppmärksamhet i media och där vi även i journalistik från i år kan fortsätta leta efter förändringar över tid.

Av:Harald Baltzer

Fakta om arbetet

Vårt arbete är uppdelat i en kvantitativ och en kvalitativ undersökning.

Den kvalitativa är baserad på intervjuer med 7 journalister som rapporterat under kriget.

Den kvantitativa delen är baserad på kodning av artiklar med huvudfokus på massakern i Srebrenica. I denna undersökning har vi använt oss av sju tidningar fördelade över Sverige, Tyskland samt Bosnien och Serbien. Av detta material har vi läst över 600 artiklar och kodat 443.

Utöver våra undersökningar har vi intervjuat forskare och mediekonsumenter.

Djupintervjuer har genomförts med totalt 26 personer. Dessutom har 9 personer intervjuats för voxpop.

Kriget som alla förlorade

Foto: Ahmed Bajric Blicko

1980-talet

Den socialistiska förbundsrepubliken Jugoslavien drabbas av en djup ekonomisk kris. Levnadsnivån sjunker och klyftorna mellan nord och syd växer. Presidenten Tito dör, och i och med det tillämpas en ny författning som innebär en omfattande decentralisering av Jugoslavien. Från serbiskt håll växer missnöjet. Man tycker att den nya författningen vägrar serberna en nationalstat, då provinserna Kosovo och Vojvodina kan påverka lagar som endast gäller det inre Serbien.

1987. Slobodan Milosevic blir president i Serbien och försöker genom ett natio-

nalistiskt symbolspråk genomdriva en centralisering av Serbiens styre, vilket resulterar i att provinserna Kosovos och Vojvodinas autonomi inskränks.

1990 Den östeuropeiska kommunismens sammanbrott når Jugoslavien. I Slovenien och Kroatien besegras kommunisterna i fria val.

1991 Slovenien och Kroatien förklarar sig självständiga. Den federala armén ingriper mot de nya staterna men drar sig efter ett par veckor tillbaka från Slovenien. Striderna i Kroatien fortsätter och leder till omfattande förstörelse.

1992 Kroatien och Slovenien erkänns av EU och en rad andra länder. Striderna där upphör. Serbiska separatister kontrollerar nu en tredjedel av Kroatians territorium. FN beslutar att upprätta en fredsbevarande styrka, UNPROFOR, i Kroatien. De bosniska politikerna som tidigare mer än andra visat vilja att kompromissa för att rädda Jugoslavien väljer till slut ändå att utropa sin självständighet. Serbiska friskaror med stöd av den federala armén går till angrepp och kontrollerar efter en tid två tredjedelar av Bosnien och Hercegovinas territorium. Serbien vill med sitt angrepp på Bosnien och Hercegovina ta

Freds- och konfliktforskaren svarar

Vad var orsaken till kriget i Bosnien?

Det har alltid funnits en konflikt mellan serber och kroater om Bosnien. När Titos partisaner vann kriget 1945 mot de kroatiska ustaserna (extremnationalistisk organisation) och de serbiska cetnicerna (rojalister, idag även nationalisterna) skapades det socialistiska Bosnien och Hercegovina. Tito som ville åter skapa fred i landet fann lösningen i att Bosnien skulle tillhöra alla tre folkgrupper: bosniaker (bosnienmuslimer), bosnienserber och bosnienkroater. Alla tre folkgrupper delade på makten i landet så mycket som möjligt. När kommunistpartiet splittrades 1989 och den ekonomiska krisen i landet började, kom problemen. Jugoslavien började falla samman. Slovenien och Kroatien bröt sig ur och frågan var vad som skulle ske med Bosnien och Hercegovina. Serberna

tyckte att varje folkgrupp i Bosnien själva skulle få bestämma om de ville fortsätta tillhöra Jugoslavien eller bryta sig ur. Men Bosnien kunde inte delas territoriellt för i många områden bestod befolkningen av både bosnienkroater, bosnienserber och bosniaker. När man så till slut höll folkomröstning i Bosnien om saken blev resultatet att landet skulle bryta sig ur Jugoslavien. Då började bosnienserbiska paramilitära grupper ta makt i de kommuner de hade majoritet i och som de tyckte att de hade rätt till. Så började den etniska rensningen och med den kriget.

Vad var resultatet av kriget?

Alla sidor lyckades genomdriva sin "etniska rensning". Det finns tre etniskt rena områden idag, ett bosnienkroatiskt, ett bosniakiskt och ett bosnienserbiskt. Alla sidor höll på med den etniska rensningen. Men den bos-

nienserbiska sidan kom långt eftersom de hade störst militär makt de två första åren av kriget. Den bosniakiska armén rensade dock också stora områden i bosnienkroatisk befolkning.

Vem vann kriget?

Moraliskt har alla förlorat. Men strategiskt och politiskt kan man säga att bosnienserberna har vunnit mest eftersom de fick sin entitet, Republika Srpska erkänd och den har ganska stor autonomi. Bosnienkroaterna och bosniakerna måste å sin sida dela republik och den minsgruppen, bosnienkroaterna, har ganska stor makt. Det pågår en politisk kamp mellan bosnienkroaterna och bosniakerna om vem som ska ha mest makt.

Roland Kostic är fil. doktor i freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet

Av: Sarah Görsch

kontroll över områden med stor serbisk befolkning för att möjliggöra en senare anslutning till den nya Förbundsrepubliken Jugoslavien, bestående av Serbien och Montenegro, som utropades 27 april 1992. Omfattande tvångsvisa folkomflyttningar, s.k. etnisk rensning, genomfördes framför allt i de av serber ockuperade områdena men även i områden kontrollerade av kroater och bosniaker.

Huvudstaden Sarajevo utsattes för långvarig beskjutning av serbiska trupper och en belägring som bara i ringa mån kan lindras genom hjälpsändningar skyddade av FN-förband.

1995 Den skyddade FN-zonen Srebrenica

blir anfallen av bosnienserbiska styrkor, anförda av överbefälhavaren Ratko Mladic. Omkring 8000 män och pojkar tillfångatas och dödas i en omfattande massaker.

Efter ännu ett granatanfall mot civila i Sarajevo i augusti, inleder NATO en två veckors luftoffensiv mot artilleriställningar och olika strategiska mål på bosnienserbiskt område. Samtidigt går kroatiska styrkor till anfall tillsammans med regeringsarmén i Bosnien.

I december undertecknar de stridande parterna Daytonavtalet som sätter punkt för tre års krig. Enligt avtalet delas Bosnien

och Hercegovina i två enheter, Republika Srpska (Serbiska republiken) och den, sedan 1994 på papperet existerande, Bosniakisk-kroatiska federationen. Den nya konstitutionen innehåller svaga gemensamma institutioner och enheterna men bibehåller skilda militär-, polis- och rättsväsen. En internationell styrka, IFOR, sätts in för att, under ett år, övervaka trupptillbakdragande och demobilisering. Under kriget fördrevs över två miljoner människor från sina hem. Alla parter, särskilt den serbiska sidan, har enligt internationella brottsutredningar begått grova brott mot de mänskliga rättigheterna. 100 000 människor dog på grund av kriget.

Källa: Nationalencyklopedin och Min-

På besök i en sargad stad

Bussen från Sarajevo går klockan sex. Det är en kall morgon och vi är på väg till Staden.

Vi brukar kalla den så, för att inte uppröra någon på endera sidan. Det som hänt där var så fasansfullt att det är svårt att greppa. I tidningsartiklarna vi läst beskrivs det som allt från folkfördrivning och etnisk rensning till massaker och folkmord.

Över 8000 män och pojkar dog.

Och nu sitter vi på bussen dit. Till staden vars namn betyder silvergruva på bosniska, Srebrenica.

Busschauffören släpper av oss mitt i stan, två vägar som korsar varandra, och där står vi. Ingen av oss talar språket, men vi vill prata med folk, höra hur det är att bo i den här lilla stan. Men hur närmar man sig människorna? Hur frågar man om något som är så hemskt? Och har vi verkligen rätt att återigen påminna människor om det de helst av allt vill glömma?

Vi går in på en bank för att ta ut pengar. Bankkvinnan tittar på kortet som om det var ett

leksakerkort, ger tillbaka det och skakar på huvudet. Bakom oss står en beväpnad vakt. Närmsta bankomat ligger två mil bort.

Vi fortsätter vår vandring i stan. Den är inte stor, men vi vet inte vart vi ska. Till slut stöter vi på två poliser som spatserar runt på gatorna. Vi går fram för att fråga om vägen, naturligtvis är de de rätta att fråga. Men vi kan inte låta bli att bli vaksamma, för läste vi inte någonstans att en del av krigsförbrytarna fick jobb inom polisen efter kriget i Republika Srpska, den serbiska

delen av Bosnien? Men poliserna är trevliga, de pratar varken engelska eller tyska men pekar och gestikulerar ivrigt och leder oss åt rätt håll.

Mycket riktigt ser vi byggnaden vi letade efter, det är ett vit-beigt hus, lite likt ett svenskt församlingshus. Därinne har organisationen "House of Trust" sitt hem. De jobbar med olika projekt för att förbättra relationerna mellan serber och bosnier samt att stötta människorna i samhället både socialt, psykiskt och ekonomiskt. Vi knackar på

och frågar om någon händelsevis kan engelska eller tyska.

– Ein bisschen, svarar mannen som öppnat och visar oss in. Han heter Mladen Stjepanovic och är serb får vi senare veta. Han leder in oss i ett rum där en kvinna i poncho sitter bakom ett skrivbord. Hon reser sig upp när vi kommer och berättar att hon också pratar "ein bisschen" tyska, men att de kan ordna en tolk. Melika Malesevic heter hon och är direktör för House of Trust.

– Ett projekt vi håller på med heter kollektiv påminnelse. Vi ska starta ett dokumentationscenter med fakta över kriget. Det som är specifikt för det här projektet är att det görs av ungdomar härifrån. De försöker hitta en lösning, men också hitta

”Ärligt talat är jag ganska trött på uppståndelsen kring Srebrenica.

en framtid. Det finns olika sanningar om historien beroende på vem man är och då måste de diskutera med varandra. Det här är första gången vi gör något sådant. Men vi har fem års erfarenhet av att arbeta med människor, säger hon med tolkens hjälp.

Tolken, som heter Emir, är en ung kille som är bra på tyska och därför rycker in som tolk när det behövs. Ibland får vi känslan av att det i själva verket är han som talar. När vi frågar om det ofta kommer hit journalister från andra länder tittar han rakt på oss och säger.

– Mig spelar det ingen roll om de kommer eller inte. Vi måste också leva. Men ärligt talat är jag ganska trött på uppståndelsen kring Srebrenica.

Melika Malesevic och Mladen Stjepanovic på House of Trust.

Ändå verkar han tycka att det är rätt kul att vi är där. Men han vill hellre prata om andra saker. Han undrar om vi gillar sport, om vi känner Tomas Ravelli, hur det kommer sig att vi pratar så bra tyska.

Så därför vet vi inte om det är på grund av tolken eller bara brist på vilja att prata som gör att vi har så svårt att få kontakt med

Mladen, som jobbar där som biträdande direktör. Han föddes i Srebrenica, men flydde därifrån när kriget började tillsammans med sin mamma och syster. Hans pappa blev kvar och nu är han försvunnen. De letar efter hans kropp för att kunna få reda på om han lever eller inte. 1996, ett år efter massakern, återvände Mladen. Hur var det att komma

Fakta om Srebrenica

Srebrenica är en stad i östra Bosnien Hercegovina som under kriget 1992-1995 till största del kontrollerades av den bosniska armén. I staden bodde tusentals av bosniska muslimer som flydde dit från omkringliggande områden. Under kriget försökte serbisk militär flera gånger ta kontroll över staden och de bosniska trupperna attackerade omkringliggande serbiska byar. Under vintern 1992 fick stadens invånare det mycket svårt eftersom de serbiska myndigheterna hindrade FN: s hjälptransporter. FN beslöt då att göra Srebrenica till en "skyddad zon". Det innebar att de bosnienmuslimska försvararna i staden fick lämna ifrån sig sina vapen och att FN tog över försvarspositioner runt staden.

I juli 1995 anföll de serbiska trupperna staden. Den nederländska FN-bataljonen kallade på flygunderstöd, men när det avlogs av FN-kommandot i Bosnien, så valde man att dra sig tillbaka från staden. Civila, huvudsakligen kvinnor, barn och äldre, sökte skydd vid den nederländska basen. Den nederländske befälhavaren förhandlade direkt med den bosnienserbiske överbefälhavaren general Ratko Mladic och accepterade att medverka till en omedelbar deportation av de civila till frontlinjen i norra Bosnien och Hercegovina. De civila utsattes för omfattande övergrepp under deportationen, vilken nederländarna trots vad som avtalats inte gavs möjlighet att övervaka. Huvuddelen av de vuxna männen försökte på egen hand ta sig genom serbkontrollerat område varvid ett stort antal dödades eller tillfångatogs. Enligt minnescentret i Potocari ska över 8000 människor ha dödats i systematiska massavriktningar. 3749 döda är identifierade och begravda medan över 5000 fortfarande saknas. 2001 fastställde Krigsförbrytartribunalen att massavriktningarna på pojkar och män i Srebrenica utgjorde folkmord.

Källa: Internationella krigsförbrytartribunalen för brott i före detta Jugoslavien (ICTY), Nationalencykpedin, Minnescentrat i Potocari

tillbaka, undrar vi.

– Det var skönt att komma tillbaka, men det var inte så fint här längre, svarar han.

Vi väntar på en utveckling, men den kommer aldrig. Så kanske är det som tolken säger, att de är väldigt trötta på att prata om det. Och det är nog inte så konstigt heller. Sedan 1995 har otaliga inhemska och utländska journalister varit här. I en av de största bosniska tidningarna, Oslobodenje, har det skrivits spaltmeter om Srebrenica genom åren. Senast 2009, på årsdagarna av massakern, ägnade tidningen ett tjugotal artiklar åt massakern. Men Mladen tycker inte att medierapporteringen har varit nyanserad.

– Medierna drar alltid upp det negativa om Srebrenica. Det

finns aldrig plats för något positivt, menar han.

Trots den negativa mediebilden av hans hemstad tycker han inte att det leder till någon konkret hjälp från de styrande i

”På varje gravsten finns en inskription på arabiska: ”Du ska inte kalla dem döda som dog på Guds väg, de lever men du kan inte känna det.”

Banja Luka och Sarajevo.

– De bara pratar. Men vi ser

aldrig röken av några pengar eller insatser.

Istället får man förlita sig på utländskt stöd. House of Trust drivs framför allt med stöd av den tyska organisationen AWO Bremerhafen och med hjälp av deras pengar jobbar man bland annat för att förbättra situationen för de unga i Srebrenica. Man har till exempel hållit kurser i datorkunskap och språk och startat fritidsgårdar.

Vår tolk Emir ser trots detta inte sin framtid i Srebrenica.

– Om jag fick chansen skulle jag flytta härifrån så fort som möjligt. Det är svårt för de unga här, det finns inte så mycket jobb, säger han strax innan vi lämnar House of Trust för att bege oss till minnesplatsen för massakern i grannbyn Potocari.

Minnesplatsen i Potocari.

Man har lämnat utrymme för att kunna fylla på med de namn som eventuellt kommer att dyka upp.

Vi hoppas på att få en intervju med någon som arbetar för minnesplatsen. Men väl framme möts vi av beskedet att man har slutat ge intervjuer. Vi får svaret att tidigare uttalanden från minnesplatsens personal har missbrukats och använts i fel sammanhang. Det de kan erbjuda är en guidad tur.

Guidens röst är det enda som bryter genom tystnaden som råder på minnesplatsen. Mittemot begravningsplatsen ligger den byggna där de holländska FN-soldaterna hade sin bas under kriget. Den 11 juli flydde 25 000 människor hit från Srebrenica. De bosnienserbiska trupperna höll på att bryta sig igenom den skyddade FN-zonen och invånarna försökte i panik ta sig genom det omgärdade taggtrådsstängslet, till det som de uppfattade som sin sista möjlighet till skydd. Men de holländska solda-

terna släppte bara igenom gravida kvinnor och sjuka människor. En majoritet av människorna var utlämnade till de bosnienserbiska truppernas våld. Många flydde så upp i skogarna och började den milslånga vandringen mot den bosnienmuslimska staden Tuzla. Omkring 4000 av de klarade sig ända fram. 6000 blev tillfångatagna av de bosnienserbiska trupperna och avrättade. De människor som var kvar i Potocari blev uppdelade; kvinnor och barn satte man på bussar och körde bort mot Tuzla, där de togs emot i bosniska flyktingläger. Männerna höll man kvar i fångenskap. Så småningom blev de avrättade.

Det visar sig att vår guide är bosnienmuslim och att han var här de där julidagarna 1995. Vad hände med honom?

– Jag hade tur, det är allt man kan säga om det, svarar han på vår fråga. Sedan fortsätter han

lugnt och sakligt berätta om all fakta kring massakern.

På några av gravarna växer ännu inget gräs. För bara några månader sedan, närmare bestämt den 11 juli i år begravdes 471 personer som organisationen ICMP (International Commission on missing Persons) lyckats identifiera. Sedan 1996 har man identifierat 3749 offer. Mer än 5000 återstår. Det tar sin tid eftersom bosnienserbisk militär en tid efter massakern grävde upp och flyttade runt delar av kropparna till andra gravar. Olika delar av en och samma kropp kan därför ligga utspridd i olika gravar, och enligt muslimsk lag krävs det minst 70 procent av en kropp för att det ska kunna bli fråga om begravning.

I ena änden av minneplatsen finns en allmän grav som ännu är tom. Den är avsedd för de kroppar som eventuellt inte kommer kunna identifieras.

Fjorton år har gått sedan massakern och fortfarande är det många som inte har fått begrava sin anhöriga. Och först nu ställs en av de ansvariga för massakern, Radovan Karadzic, inför rätta.

Vi spatserar vidare runt begravningsplatsen. Tusentals vita gravstenar i absolut symmetriska rader omger oss och sträcker ut sig en bit upp på slänten längre fram. På varje gravsten finns en inskription på arabiska: "Du ska inte kalla dem döda som dog på Guds väg, de lever men du kan inte känna det."

Vi viftar frenetiskt till varenda taxi som passerar oss på vägen utanför minneplatsen. Ingen stannar men det känns som alla vänder sig om och tittar efter oss. Till slut lyckas vi få en taxi. Chauffören lurar oss visserligen på pengar, men vi är ändå lätt-

tade att vi lyckats ta oss tillbaka. Vi vandrar planlöst runt på huvudgatan. Försöker lite diskret fotografera. En ståtlig vit moské tornar upp sig högt över husaken. Här och där gapar trasiga husfasader mellan hus som ser helt omärkta ut av kriget. I ett tegelhus där framsidan är helt raserad hänger tvätt på en lina. Bor det folk där?

Trots flera erbjudanden från personalen på House of Trust om husrum över natten, beslutar vi oss för att ta sista bussen tillbaka till Sarajevo. Det känns alltför lockande att lämna Srebrenica. Men varför känner vi ett sådant obehag över att vara här? Alla vi har stött på här har ju varit trevliga och hjälpsamma. Lite skamsna över vårt beslut men också lättade sätter vi oss på bussen. Bredvid oss sitter en ung tjej

med en hundvalp.

- Vilken söt hund, vad heter den?

Tjejen ser glad ut och svarar att den heter Niki. Äntligen ser vi vår chans att prata med en Srebrenicabo.

- Så du är från Srebrenica? frågar vi.

Tjejen nickar, vänder sig bort och stirrar ut genom fönsterrutan. Vi gör inga fler försök att ta upp kontakten under den slingriga färden genom bergen, bort från Srebrenica.

Av: Sarah Görsch och Sofi Cederlöf

Foto: Sofi Cederlöf

Här och där gapar trasiga husfasader mellan hus som ser helt omärkta ut av kriget.

Medier som inte kunde hantera frihet

”Det var som om någon tryckte på en knapp. Även den gamla jugoslaviska nyhetsbyrån TANJUG började rapportera att ’de demokratiska styrkorna äntligen hade vunnit’. Det var ju samma människor som rapporterade på ett helt annat sätt innan den 5e oktober!” Sådär berättar Rade Veljanovski, före detta radiojournalist och medieprofessor vid Belgrads universitet, om statskuppen som inträffade i Serbien år 2000.

Gågatan i centrala Belgrad

Medierna i Jugoslavien har alltid varit under inflytande av politiken och dess omfattande och frekventa förändringar. Journalisthögskolan i Serbien och Bosnien idag är en del av "Politiska fakulteten" där man, förutom journalistiken, också läser historia och sociologi.

Under kommunismen betraktades journalister som "samhällspolitiska informationsarbetare" vars jobb för det mesta gick ut på att tjäna Kommunistpartiets intressen på bästa möjliga sätt.

– Jag ville inte bli medlem i Kommunistpartiet, men jag var tvungen att bli det. Det var inte lätt att vara journalist, man fick lyssna på partiets linje, konstaterar Kosta Dimitrijevic, pensionerad kulturskribent från tidningen "Politika".

Trots det påstås det ofta att medierna i Jugoslavien under kommunismen var friare än vad medierna var i andra kommunistiska länder.

"Läsare, lyssnare och tittare fick del av en större variation i Socialistiska Federativa Repu-

bliken Jugoslavien än i resten av östra Europa" (G. Robinson: "Tito's Maverick Media: The Politics of Mass Communication")

Under 1980-talet föll den kommunistiska regimen och ett flerpartisystem infördes. De största medierna hade då inte hunnit utveckla sitt självständiga tänkande. Däremot fick nationalistiska tankar, som generellt

”Jag ville inte bli medlem i Kommunistpartiet, men

jag var tvungen

var förtryckta under kommunismen, större plats. Så här beskriver Rade Veljanovski, medieprofessor vid universitetet i Belgrad, den utvecklingen.

– I varje (jugoslavisk) republik började de skriva kritiskt om de andra republikerna. På så sätt kom de närmare sin egen regering, som fortfarande hade starkt inflytande. De påverkade vilka som skulle jobba inom medierna, säger han.

Innan kommunismen var Ju-

goslavien ett kungadöme. Kungen Aleksandar Karadjordjevic, Jugoslaviens härskare från 1929 till 1934, var en absolutist som förbjöd oberoende politiska partier och medier. Överlag fanns ingen längre period under Jugoslaviens historia då medierna kunde utveckla sig. Journalisten på den bosniska dagstidningen "Dnevni Avaz", Almasa Hadzic, tycker att medierna inte var utvecklade nog för att kunna hantera de skärpta politiska förhållandena under 90-talet.

– Under kommunisttiden fick man instruktioner om vad man ska skriva från Centralkommittén. Sen fick vi för mycket demokrati och vi kunde inte hantera det så vi började slåss, påpekar hon med ett skratt.

Under 90-talet blev mediesituationen allt mer polariserad. För vissa betydde frihet att de äntligen kunde uttrycka känslor av nationell tillhörighet. Andra uppfattade friheten som sin rätt att kritisera alla, även de "egna". Från den här situationen utvecklades två tydliga linjer, som var i samspel med den politiska scenen. De statliga TV- och ra-

diostationerna, så väl som vissa tidningar som hade en stark kommunistisk tradition, var ofta beredda att hylla regeringen i sitt respektive land och kritisera alla som var "emot" dem. Men 90-talet var också en period då nya, regimkritiska tidningar skapades.

– Under 90-talet var allting uppdelat i två sidor. Alla de stora medierna, med störst spridning, var regeringstroga. Där fanns absolut ingen objektivitet. Oberoende medier däremot ville visa att de var regimkritiska, men inte heller de var fullständigt objektiva. De var inte tillräckligt kritiska mot oppositionspartier, berättar medieprofessorn vid universitetet i Belgrad, Rade Veljanovski.

Kulminationen kom den 5 oktober 2000. Efter NATO bombningen och flera månader av landsomfattande demonstrationer bröt sig demonstranterna in i stadshuset, TV-huset och flera olika myndigheter i Belgrad. TV-apparaterna slocknade. Efter ett tag dök det upp blodiga, svartklädda män på TVn. De fumlade med kamerorna och utrustningen. De förklarade att Milosevics tid var över och att RTS (Radio Televizija Srbije) inte längre skulle vara regimtrogen.

Rade Veljanovski, med erfarenhet från radiojournalistik, fanns i radiohuset då det anfördes av demonstranterna.

– Min nuvarande fru och jag försökte starta TV-programmet igen. Det var jobbigt, små sabotage utfördes, de klippte av sladdarna, förstörde... Och det av olika anledningar: de ena för att de inte ville att regeringen ska kunna använda studion, och de andra för att oppositionen inte ska göra det. Det var lite löjligt, säger han.

Situationen i Bosnien var liknande men förändringen kom

inte lika plötsligt. Semso Tucakovic, medieprofessor vid universitetet i Sarajevo, berättar om uppdelningen mellan serbiska, kroatiska och bosniakiska (bosnienmuslimska) medier som är parallellt verksamma i Bosnien.

– När aggressionen mot Bosnien började fanns tre mediesystem. De gamla kommunistiska medierna upphörde inte utan blev oberoende. Så länge som det finns tre olika system kan inte Bosnien bli en stabil stat, säger han.

Idag är situationen mycket mer nyanserad. Det räcker inte längre att kalla sig ett "regimkritiskt medium" för att vinna folks förtroende.

”Det räcker inte längre att kalla sig ett 'regimkritiskt medium' för att vinna folks förtroende.

tiskt medium" för att vinna folks förtroende. Fler nyanser har dykt upp i mediernas rapportering, och mer krävs av dem. Deras situation präglas fortfarande av politik och av bråk sinsemellan men man kan ana att medierna alltmer får sin självklara roll i samhället.

– Efter den 5 oktober 2000 finns objektivitet och "objektivitet", berättar Rade Veljanovski.

Enligt honom fortsätter vissa medier att följa den gamla nationalistiska linjen, och vissa nya medier är "salongsnationalister", falska kritiker av de nuvarande makthavarna. Men han påpekar också att de nya medierna har spelat en viktig roll och att det var de som har drivit utvecklingen framåt.

Text och foto: Marijana Milenkovic

I väntan på Kopanja

Marijana Milenkovic

VILL MAN BLI UPPFATTAD som korkad kan man testa att ringa runt i Serbien och fråga efter någon journalist som har jobbat med händelserna i Srebrenica i juli 1995. Svaren varierar, men garanterar mycket nöje, både för den som ringer och för den som svarar.

Det svaret man oftast får om man frågar Srebrenicafrågan är att den som svarar knappt känner till vilket universum den staden ligger i. Själva ordet Srebrenica fungerar som ett krutpaket. Kombinerat med datumet "juli 1995" i ett telefonsamtal kan den ibland orsaka att luren läggs på eller att man blir skickligt kopplad till just den person på företaget som kan minst om detta.

Under vårt sökande stöter vi på namnet Zeljko Kopanja. Han är huvudredaktör på en dagstidning i Republika Srpska, den serbiska entiteten i Bosnien som skapades efter kriget. I en intervju med Peoples Magazine har han sagt att han har en regimkritisk tidning och att han inte accepterar att någon begår folkmord i hans namn. År 1999, en dag efter han fyllde 45 år, förlorade han båda benen i ett attentat. Efter det har han återgått till samma jobb och förövarna har aldrig gripits. Vi försöker nå honom flera gånger för en intervju men sekreteraren säger att han är upptagen. "Jag har gett honom meddelandet men han är upptagen." "På möte." "Hemma förkyld." "Vet inte riktigt var han är idag..."

Vi hör rykten om hur Republika Srpskas president har finansierat tidningen. Vi hör också att han inte var riktigt förtjust i den regimkritiske huvudredaktören. Allt är bara rykten. Vi hoppas att Zeljko Kopanja till slut kommer ge oss en intervju om hur fri han får vara som journalist.

Vi väntar fortfarande på samtal från honom.

Ska journalister skapa

Journalistiken måste bli bättre på att ta upp fredsförslag och förespråka fred. Det menar den norske fredsforskaren Johan Galtung.

”Föreställ er en black-out av allt vi associerar med sjukvård, det förekommer ingen rapportering i media. Sjukdomar däremot, får full täckning i media, varje fasansfull detalj, särskilt när elitpersoner drabbas.” Så inleder Johan Galtung sin text för

fredsjournalistik ”High Road, Low Road, Charting the course for Peace Journalism”. Där argumenterar han för att krigsjournalistik är som att endast rapportera om striden mellan sjukdomen och kroppen, och helt utelämna sjukvården. Istället förespråkar han fredsjournalistik, där journalisterna skulle fokusera mer på fredsförslag, civila lidanden på båda sidor och konfliktens djupare orsaker. Fredsjournalistik skulle vara mer freds- och kon-

fliktoriterad, sanningsorienterad, människoorienterad och lösningsorienterad. Motsatsen är krigsjournalistik som är krigs- och våldsorienterad, propagandorienterad, elitorienterad och segerorienterad.

Galtungs teori har dock blivit kritiserad, bland annat av Thomas Hanitzsch i texten ”Situating peace journalism in journalism studies: A critical appraisal”. Han menar att Galtungs fredsjournalistik fokuserar för mycket på de individuella journalisterna och glömmer bort strukturen som omgärdar dem. Han menar att faktorer som brist på tid och material, krav från redaktionen, för lite personal, källornas tillgänglighet och så vidare, alla påverkar journalistiken på ett sätt som journalisten inte kan styra över. Hanitzsch tycker istället att fredsjournalistiken passar bättre inom PR, snarare än inom journalistiken.

Wolfsfeld menar att journalistikens grundläggande förutsättningar inte går ihop med förutsättningarna för en fredsförhandling. Till exempel kräver en fredsförhandling slutenhet, tid och är en komplicerad process. Journalistiken däremot kräver öppenhet, snabbhet och förenkling.

Luostarinen menar i sin text ”Journalism and Cultural Preconditions of War” att man inte behöver kalla det fredsjournalistik eftersom många värden som fredsjournalistiken förespråkar redan finns som ideal i ”bra journalistik”.

Av: Sofi Cederlöf

Peace/conflict journalism	War/violence journalism
I. Peace/conflict-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Explore conflict formation, x parties, y goals, z issues, general ‘win-win’ orientation • Open space, open time; causes and outcomes anywhere, also in history/culture • Making conflicts transparent • Giving voice to all parties; empathy, understanding • See conflict/war as a problem, focus on conflict creativity • Humanization of all sides; more so the worse weapons • <i>Proactive</i>: prevention before any violence/war occurs • Focus on invisible effects of violence (trauma and glory, damage to structure/culture) 	I. War/violence-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Focus on conflict arena, 2 parties, 1 goal (win), war, general zero-sum orientation • Closed space, closed time; causes and exits in arena, who threw the first stone • Making wars opaque/secret • ‘Us-them’ journalism, propaganda, voice, for ‘us’ • See ‘them’ as the problem, focus on who prevails in war • Dehumanization of ‘them’; more so the worse the weapons • <i>Reactive</i>: waiting for violence before reporting • Focus only on visible effect of violence (killed, wounded and material damage)
II. Truth-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Expose untruths on all sides • Uncover all cover-ups 	II. Propaganda-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Expose ‘their’ untruths • Help ‘our’ cover-ups/lies
III. People-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Focus on suffering all over; on women, aged, children, giving voice to the voiceless • Give name to all evil-doers • Focus on people peacemakers 	III. Elite-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Focus on ‘our’ suffering; on able-bodied elite males, being their mouth-piece • Giving name of their evil-doer • Focus on elite peacemakers
IV. Solution-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Peace = nonviolence + creativity • Highlight peace initiatives, also to prevent more war • Focus on structure, culture, the peaceful society aftermath: resolution, reconstruction, reconciliation 	IV. Victory-oriented <ul style="list-style-type: none"> • Peace = victory + ceasefire • Conceal peace initiative, before victory is at hand • Focus on treaty, institution, the controlled society • Leaving for another war, return if the old flares up

Tabellen är hämtad ur ”Peace Journalism - A Challenge” av Johan Galtung i boken ”Journalism and the New World Order” red. Wilhelm Kempf & Heikki Luostarinen.

fred på jorden? Är det ett realistiskt mål?

UN Photo/Mark Garten

Johan Galtung

är en norsk fredsforskare född 1930. Han grundade institutet för freds-forskning i Oslo 1959 och började utge *Journal of Peace Research* 1964. Både institutet och tidskriften har spelat viktig roll i fredsforskningens utveckling. År 1969 tillträdde Galtung den vid Oslo universitet nyrät-tade professuren i freds- och konflikt-forskning, den första i Skandinavien. En stor del av G:s produktion (totalt mer än 50 böcker och 1 000 artiklar) återfinns i nio samlingsvolymer.

Källa: Nationalencyklopedin

Thomas Hanitzsch

är en tysk biträdande professor på institutet för masskommunikation och mediaresearch född 1969. Han jobbar nu på Zurich universitet i Schweiz. Han har jobbat som reporter och redaktör för en lokal tidning. Han har också studerat journalistik, arabiska studier & orientalisk filologi och Indonesiska studier. Han grundade "the ICA Journalism Studies Interest Group" och är medredaktör för "the Journal of Global Mass Communica-tion".

Källa: www.thomas-hanitzsch.de

Sofi Cederlöf

”TÄNK OM JAG KUNDE skriva artiklar som skapade fred på jorden. Fan va coolt!” säger Ulrika By på DN när vi diskuterar konsekvens-neutralitet med henne. De allra flesta skulle antagligen hålla med henne, fred på jorden är någonting bra och visst vore det coolt att vara en del i någonting bra.

Den norske fredsforskaren Johan Galtung förespråkar fredsjourna-listik, som han menar skulle kunna skapa fred. Kanske har han rätt. Onekligen påverkar journalistiken människorna som tar del av den, i alla fall till viss del. Skulle det bli färre krig om journalisterna bör-jade skriva mer om offer, civila och fredsförslag istället för att skriva om strider, elitpersoner och våldshand-lingar?

Det känns dock lite som att Galtung glömmer att det finns olika typer av krigsjournalistik. Det finns journalister som befinner sig i ett krig, med liknande möjligheter och begränsningar vare sig de är utländska eller inhemska. Sen finns det journalister vars land befinner sig i krig, vilket kan påverka vad de känner att de kan och får skriva. Sen finns det journalister som rapporte-rar om krig utanför kriget, med helt andra förutsättningar. Att bunta samman alla de och tro att de har samma förutsättningar att ändra sin journalistik känns en smula naivt.

Så kanske har Hanitzsch en poäng när han menar att Galtung missar de strukturella problemen som journalister tampas med. Gal-tung är trots allt fredsforskare och inte journalist. Å andra sidan, första steget mot en förändring är ett mål. Oavsett om det är realistiskt eller inte.

Undersökta tidningar

Namn: Oslobodjenje
Land: Bosnien, Sarajevo
Profil: Regeringstrogen dagstidning
Storlek: En av de största i Bosnien.
Antal artiklar som är med i undersökningen: 194

Namn: Politika
Land: Serbien, Belgrad
Profil: Regeringstrogen dagstidning
Storlek: En av de största tidningarna i Serbien.
Antal artiklar som är med i undersökningen: 52

Namn: Süddeutsche Zeitung
Land: Tyskland, München
Profil: Liberal
Storlek: Den näst största tidningen i Tyskland. (2008)
Antal artiklar som är med i undersökningen: 43

Namn: Frankfurter Allgemeine Zeitung
Land: Tyskland, Frankfurt
Profil: Konservativ
Storlek: Den fjärde största tidningen i Tyskland. (2008)
Antal artiklar som är med i undersökningen: 41

Namn: Expressen
Land: Sverige, Stockholm
Profil: Liberal
Antal artiklar som är med i undersökningen: 14

Namn: Svenska Dagbladet
Land: Sverige, Stockholm
Profil: Konservativ
Antal artiklar som är med i undersökningen: 43

Namn: Dagens Nyheter
Land: Sverige, Stockholm
Profil: Liberal
Antal artiklar som är med i undersökningen: 56

Foto: Marijana Milenkovic och Sofi Cederlöf

Kriget som arbetsplats

A photograph of a middle-aged man with grey hair, wearing a light-colored jacket and a dark patterned scarf. He is looking directly at the camera with a serious expression. The background is dark, showing a building with a balcony and some lights, suggesting an urban setting at night.

Problem med rörelsebegränsning, svårigheter att få fram material och fara för livet. Många av svårigheterna som journalisterna i Bosnienkriget upplevde var liknande både för de inhemska och utländska journalisterna. Samtidigt fanns det en del saker som skiljde.

– Det var mycket lättare för de utländska journalisterna, säger Sefko Hodzic, bosnisk journalist på Oslobodjenje. De kunde stå framför ”Holiday Inn” och rapportera i direktsändning med den utrustningen de hade. Det var exklusivt för dem. Hade jag stått framför ”Holiday Inn” hade mina kollegor skrattat åt mig. Mina exklusiva rapporter gjorde jag vid första stridslinjen.

Namn: Christian Palme
Nationalitet: Svensk
Jobbade 1995: DN – som
Balkankorrespondent

Rapporterade från: Norra Bosnien, Tuzla.
Största svårigheterna: Problemet med att få tag i tillförlitlig information. Olika källor med olika slags agendor som försökte ge falsk eller tillrättalagd information.

Foto: Marie Kopcsik

Namn: Gunilla von Hall
Nationalitet: Svensk
Jobbade 1995: SvD

Rapporterade från: Genevé, Sarajevo, Belgrad och olika byar i Bosnien
Största svårigheterna: Att få rätt och objektiv information. Oavsett var man är så är man fast på ena sidan. Beroende på var man är så får man den sidans syn med sig. En stor svårighet är också att man inte kan röra sig obegränsat.

Foto: Harald Baltzer

Namn: Matthias Rüb
Nationalitet: Tysk
Jobbade 1995:

Frankfurter Allgemeine Zeitung
Rapporterade från: Budapest och Sarajevo
Största svårigheterna: Det var extremt jobbigt att resa. Till exempel att resa in till Sarajevo var ett stort problem. Man kunde bara resa in med FN. När jag reste mellan olika områden använde jag alltid en bil med tyska bilskyltar, på så sätt blev jag neutral och kunde lättare ta mig fram.

Foto: SvD

Sefko Hodzic hade goda kontakter med officerarna i den bosniska armén. Ibland följde han med dem ut till stridslinjen. Men han kunde aldrig publicera truppernas position. Hade han gjort det hade han aldrig fått följa med dem igen.

– Vi brukade träffas på kvällen och de berättade öppet för mig vart de skulle dagen efter och sa till mig vilken tid vi skulle träffas och så åkte vi, säger han.

Den serbiske journalisten Milos Vasic som jobbar på den regimkritiska tidningen Vreme använde sig mest av källor inom militären och polisen, folk som var trötta på allt och ville berätta för någon. Han menar att hans källor direkt efter att Srebrenica föll berättade att det skulle bli en massaker.

Men alla hade inte lika lätt

att hitta trovärdiga källor. En av de största svårigheterna för de svenska och tyska journalisterna var just att hitta tillförlitlig information. SvD:s reporter Gunilla von Hall säger att ett sätt att lösa problemet var att helt enkelt skriva att detta är ena sidans version av saken. Christian Palme, som då jobbade som Balkankorrespondent för DN, menar att det i stort sett inte fanns några pålitliga källor och att även FN hade en agenda i Bosnienkriget. Dessutom hade han problem med att hitta en tillförlitlig tolk.

– Valet av tolk var viktigt. Jag försökte undvika statligt tilldelade tolkar. Men om jag måste ha en tilldelad tolk så tog jag med en egen tolk också som jag litade på, säger han.

Ett stort problem för journalisterna på båda sidor var rörelse-

begränsningen och svårigheten att få hem material till sin redaktion. Det här var före satellittelefonen och Internet. Christian Palme säger att han kunde sitta på fantastiskt material men vara dagsresor från att sprida det. Han berättar också att man var extremt hårt kontrollerad, både på den bosniska och den serbiska sidan.

– Det var gränspassager överallt. Bosnienserberna hade ett kontor i Belgrad där man fick hänga i dagar för att få resetillstånd. Plötsligt landade tillståndet och då kunde man köra mot gränsen, säger han.

Den serbiska journalisten Milos Vasic:s manual för krigsreportrar på Balkan som delades ut till krigsreportrarna av UNPROFOR innehöll bland annat instruktioner för hur man skulle klara sig genom en checkpoint.

Namn: Milos Vasic

Nationalitet: Serb

Jobbade 1995: Vreme. Jag är en av ägarna och grundarna.

Rapporterade från: Först från Belgrad, sen åkte jag till Tuzla i oktober 1995.

Största svårigheterna: Ett problem var de ständiga anklagelserna om förräderi, det vanliga patriotiska snacket. På den tiden hade vi blivit vana vid hot och andra dumheter.

Foto: Sarah Görsch

Namn: Almasa Hadzic

Nationalitet: Bosnisk

Jobbade 1995: Tribina

Rapporterade från: Vi var i Kladanj, och så åkte vi därifrån några gånger till själva gränsen mellan det serbiska och det muslimska territoriet där flyktningarna gick över.

Största svårigheterna: Vi saknade allt! Vi fick klara oss så gott vi kunde, har ingen aning hur vi lyckades! Det var nån som gav mig en skrivmaskin. Vart vi än kom så fick vi lite grejer, papper eller nåt.

Foto: Marijana Milenkovic

Namn: Sefko Hodzic

Nationalitet: Bosnisk

Jobbade 1995: Oslobodjenje och Radio Bosna i Hercegovina

Rapporterade från: Var ledig just då. Annars ville jag alltid vara vid frontlinjen, där striderna utspelades.

Största svårigheterna: Det rädde brist på papper till exempel, brist på filmrullar och batterier. Ett problem var också att vi var rörelsebegränsade, vi kunde inte alltid komma till redaktionen eftersom den var beskjuden.

Foto: Harald Baltzer

– En limpa Marlboro och en flaska whiskey var den bästa metoden. Det var aldrig någon som vägrade, säger han.

Den tyske journalisten Matthias Rüb på Frankfurter Allgemeine Zeitung reste alltid med tysk registreringsskylt på sin bil för att visa att han var neutral. Den bosniska journalisten Sefko Hodzic kunde ibland inte komma till redaktionen eftersom den var beskjuden. Men han hade en granne som kunde faxa artiklarna åt honom.

Det fanns också saker som journalisterna hanterade på olika sätt. Den ständiga faran för sitt liv som krigsjournalister upplever och den personliga påverkan av kriget hanterades olika av de olika journalisterna.

– Flera utländska journalister frågade mig vilka konsekven-

ser jag kände efter kriget, säger den bosniska journalisten Sefko Hodzic. Hur mycket hat jag känner. Men ingen närstående till mig dog i kriget. Bara min svärdotter blev lättare skadad, men hon överlevde. Så jag känner inga konsekvenser eller trauman. Jag frågade en vän till mig

” En limpa Marlboro och en flaska whiskey var den bästa metoden. Det var aldrig någon som vägrade

som är psykiater, hur det kommer sig att jag inte känner mig traumatiserad. Hon svarade att jag var av gott virke.

Christian Palme säger att han mådde ganska dåligt när han lämnade Balkan. Då hade han blivit beskjuden, varit med om bilolyckor, hala vägar och blivit rånad. Matthias Rüb var alltid glad när han kunde åka hem till sin familj igen.

– Det var en stor psykisk och själslig belastning och jag behövde alltid några dagar efter att jag kommit hem för att komma tillbaks till ett normaltillstånd, säger Matthias Rüb. Men man lär sig leva med faran. Människorna i Sarajevo levde med farorna i år men om man bara är där i några veckor så måste man inse att det statistiskt sett är en liten chans att man ska råka ut för något. Man får ta faran på allvar och lära sig att leva med granatbeskjutningarna.

Den bosniska journalisten Almasa Hadzic, som jobbade på

tidningen "Tribina" påverkades hårt av kriget, i alla fall rent fysiskt.

– Under kriget fick jag mäta hur stark jag var som person. På en dag blev jag av med allt jag hade. Vi var på gatan med våra två barn. Inget jobb, ingenstans att bo, inga pengar, ingen mat... Folk bröt samman. Jag gjorde inte det. Jag hade tur som hade en syster i Split, Kroatien, och dit kunde jag skicka mina barn.

Den serbiske journalisten Milos Vasic menar att det finns stunder som får bågaren att rinna över.

– Förr eller senare ser man ett lik för mycket och då får man nog, säger han. Men egentligen blev jag inte så illa berörd av att se lik, de var ju redan döda. Mest upprörd blev jag när jag såg flyktingar, till exempel en gammal kvinna som gick med en liten plastpåse i handen med lite gre-

jer i. Den bilden förföljer mig.

Synen på vad som är journalistens roll i krig hade både likheter och skillnader bland de olika journalisterna. Att skriva det som är sant, så långt det går var ett vanligt svar. Samtidigt som vissa såg sin roll som något väldigt konkret, till exempel att rapportera om människors vardag.

– Man ska berätta vad som händer för läsaren, anser Gunilla von Hall. Vi journalister är ofta de som är först på plats när det gäller krig och därför är det viktiga framför allt att få ut information. Men det handlar också om att förklara varför det händer. Man måste sätta saker i ett sammanhang för läsarna.

Den bosniska journalisten Almasa Hadzic har en väldigt specifik syn på vad journalistens roll under kriget var.

– Det viktigaste tycker jag är att journalister hjälper att avslöja brott mot civila. Jag tycker inte

”**Förr eller senare ser man ett lik för mycket och då får man nog.**

om att döma ut människor om jag är osäker vems fel det är. Men det viktigaste tycker jag är att de som är skyldiga ska ses på separat från sin etniska grupp. Jag tycker inte man ska skylla på ett helt folk för brott begångna av individuella människor. Brottslingar har namn. Det är också en viktig roll som journalister har, att inte beskylla alla serber för det som några av dem gjorde.

Av: Sofi Cederlöf

Hade Galtung rätt?

Intervjuerna med våra journalister bekräftar en del av Hanitzsch kritik mot Galtungs teori om fredsjournalistik, det finns många faktorer som påverkar journalisternas arbete i krig. I stort sett alla som vi pratat med, både inhemska och utländska pratar om rörelsebegränsning, svårigheter att få hem material och press från redaktionen att skriva artiklar. De utländska journalisterna menar dessutom att det gäller att hitta en bra tolk för att inte information ska gå förlorad och att det är svårt att kontrollera om ens källor ljuger eller talar sanning.

Däremot verkar det som att en del av punkterna i Galtungs fredsjournalistik återfinns som ideal hos några av journalisterna. Till exempel säger ju Almasa Hadzic att de skyldiga ska ses separat från sin etniska grupp och att brottslingar ska namnges, vilket också Galtung tycker: "Give name to all evil-doers."

Av: Sofi Cederlöf

'Hur många våldtagarna har du träffat?'

Jag kände personligen att när man börjar märka att en historia går runt så vill man inte sprida den vidare. Det kan vara svårt, för det kan vara historier som de har dragit på CNN och så ringer de hemifrån och säger 'Öh, va fan, du måste ha tag i nån som har fått halsen avhuggen samtidigt som hon blev våldtagen samtidigt som deras barn fick titta på medan pappan blev upphängd i ett träd, för det finns en sån familj' och man tänker 'Mmm...' Det blir lätt en sån hets kring det hela. Men då tycker jag att det är min skyldighet att ligga lågt.

Ulrika By jobbade som sommarvikarie på DN när hon blev nerskickad till Tuzla i Bosnien för att rapportera om kriget och intervjuar de flyktingar som kom till Tuzla, framförallt från Srebrenica. Hon hade tidigare, som reporter på Närkes Allehanda, gjort ett reportage från Kroatien.

– Det fanns ingen som jobbade den här perioden som varken ville eller hade tidigare erfarenhet. Så då frågade de mig. Och det var ju helt omöjligt att tacka nej till, även om man vet att det är bland det svåraste man kan göra. Men jag kommer också ihåg att det var personer på redaktionen som var jätteirriterade över att jag skulle åka.

Ulrika By var sommarvikarie på DN när hon skickades ner för att bevaka kriget i Bosnien. Foto: Harald Baltzer

Hon kom ner till Tuzla och chockerades över läget. Hela världspresen var där och hon upplevde det som att komma till en stor presskonferens. Runt journalisterna byggdes en industri upp, priset på bensin steg och hon uppfattade det som att lokalbefolkningen både utnyttjade och var beroende av de journalister som var där.

– Om man aldrig har varit med om det förut så blir det en ganska hemsk upplevelse. Folk sitter och dricker fin whiskey och äter fina middagar och sitter uppe hela nätterna och skryter om vad de gjort under dagen, 'Hur många våldtagna har du träffat?' och 'Har du nåt tips på nån? Om jag vill träffa nån som verkligen har råkat ut för nåt hemskt, vart ska jag dra då?' Tyvärr är det det stuket. Jag vet inte varför det blir så. Om folk liksom fjärrar sig för att det blir för jobbigt. Det är inte alls trevligt.

– Och sen blir det ännu sjukare därför att alla ville rapportera från taket på Tuzla hotell, alla TV-kanalerna. Och då blir det kö, det är som att gå på Systembolaget, man får ta en kölapp. Och så ska alla se ut som om de

” Det är som att gå på Systembolaget, man får ta en kölapp.

är de enda som är där, 'Det är så jävla häftigt, vi är i händelsernas centrum.' Och hade man extra tur då så kunde det komma nån missil i bakgrunden. Och det hände ju ibland och då kom de ner från taket och ba 'YES!' Och så är det.

Det är en ganska cynisk bild som hon målar upp av den typiske krigskorrespondenten. Samtidigt som hon själv verkar

ha funderat en hel del kring hur man ska förhålla sig till det här med sanningen, källor och möjligheten att kontrollera fakta.

– Säg att du träffar en muslim från Bosnien och så säger han att 'Jag satt i ett fångläger utanför Pridor och serberna tvingade mig att dricka en liter motorolja.' Om det är sant så är ju det jättehemskt. Om det inte är sant, då är det ju jättehemskt om jag skriver om det, därför att då kan ju folk få för sig att serber i gemmen tvingar folk att dricka motorolja. Så hur jag än gör så blir det någon slags konsekvens. Tänk om jag börjar fundera, kan man dricka en liter motorolja? Om jag skulle gå och kolla det och så kanske jag kommer fram till att det är nog inte sant. Och så väljer jag att inte skriva det. Men han kanske blev tvingad att dricka en deciliter motorolja, det var bara så att han ville ta i lite för han kände sig så arg på alla serber. Fan, man kan hålla på så i all oändlighet, och till slut hamnar man på psyket.

Hon skrattar till, mitt i alla resonemang och teoretiska exempel. För någonstans måste man ju hitta ett sätt att hantera alla de här problemen. Hon säger att man får tänka att det är historikernas roll att ta reda på exakt vad som hänt, att hon mer är bärare av människors vittnesmål, och så länge man berättar det för läsaren så är det okej. Samtidigt som det också finns en gräns.

– När man hör hur journalisterna agerar på kvällen i hotellbaren, när de springer där och ropar 'Är det nån som har nån våldtagen? Vi måste intervjua nån våldtagen!' Den här desperationen, för att alla känner samma sak, den här min farbrors, kusins moster blev våldtagen, det håller inte. Och då vill alla ha tag i just den som säger 'Jag blev det.'

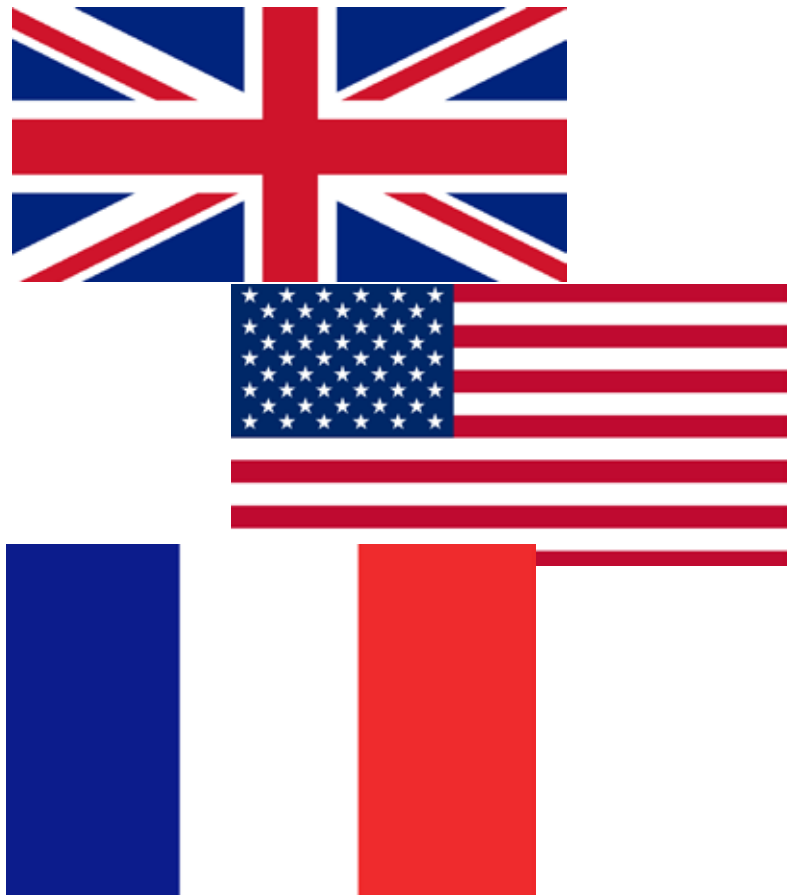
Av: Sofi Cederlöf

FN har störst inflytande

Vanligaste källan

UN Photo/Olivia Grey Pritchard

1. FN-tjänsteman
15,5 %

2. Övrig västkälla
11,6 %

på informationen

i svenska tidningar

Foto: Ahmed Bajric Blicko

UN Photo/Marco Dormino

**3. Bosnienmuslimsk
civil
10,6 %**

**4. FN-militär
8,7 %**

Procentsatsen är beräknad på alla källor i de svenska artiklarna. Det totala antalet var 339 källor.

”Beroendeförhållandet till de militära och de krigförande parternas källor innebär också en evig balansgång mellan tilltro och misstro, mellan samarbete och kritisk distans.”- Från osäker källa.

I undersökningen ”Från osäker källa”, om svenska medier under Gulfkriget 1991, skriver författarna att journalistiken i ett krigsområde möter stora hinder i fysiska och psykiska påfrestningar, dålig information och ett stort tryck på journalisten att producera.

Det är därför väldigt viktigt att läsarna hålls informerade om förhållandena under vilken informationen har hämtats och framförts - så att publiken själv kan ta ställning till sanningshalten och värdera uppgifterna. En viktig variabel i detta är källorna.

Källor bedöms olika pålitliga och används naturligtvis också för att ge tyngd åt påståenden. FN's generalsekreterare Boutros Boutros-Ghali framstår som betydligt mer pålitlig än ”insatt

politiker”. Lika viktigt är källans förhållande till ämnet - en moderat som uttalar sig om ett av moderaterna föreslagit projekt, men bara omnämns som en ”insatt politiker” kan framstå som mer opartiskt och trovärdig.

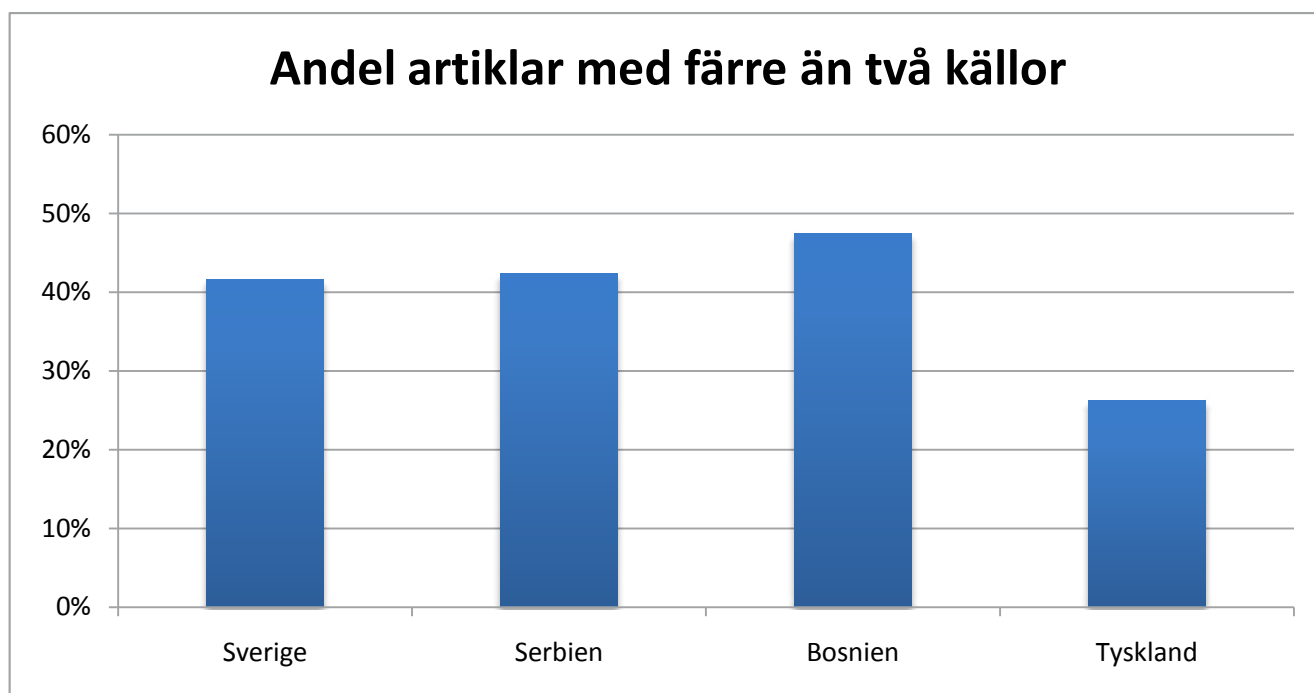
”Med andra ord är användandet och redovisandet av källor en av de viktigaste nycklarna till de verkligheter som journalistiken handlar om för både journalisterna och mediekonsumenterna.”
- Från osäker källa.

I rapporten fann man att idealet var två oberoende informationskällor i varje artikel och en klar och tydlig redovisning av källorna, om det är möjligt. Tyvärr var resultatet av deras analys att detta ofta inte var fallet. Om vi ser på hur ofta mer än två källor förekom finner vi samma re-

sultat. Totalt fann vi 183 artiklar med mindre än två källor. Ser man det fördelat på varje nations totala antal producerade artiklar är det en hög andel som inte uppfyller idealbilden.

Specificering av källor

För att få en bild av hur tydligt man namnger sin källa i tidningarna har vi delat upp specificeringen i en gradskala. För att en källa skall anses specificerad krävs att den (fullt ut) namngivits. Undantaget är i stort endast generalsekreteraren för FN som under vår tidsperiod enbart kunde syfta på Boutros Boutros-Ghali. I övriga fall där man refererar till en yrkespost, i den mån det förekommit, har de fallit under delvis specificerad källa. Ett exempel kan vara en hänvisning till en icke namngiven FN-tjänsteman eller ”en källa inom den

Andelen är beräknad på varje lands totala antal undersökta källor. Fördelat per land undersöktes i Bosnien 582 källor och i Serbien 156. I Tyskland undersöktes 252 och i Sverige 339. Totalt har 1329 källor undersökts.

serbiska regeringen”. Ifall ingen hänvisning finns för att måla upp uppgiftslämnaren har det klassificerats som en ospecificerad källa. Här har vi inkluderat hänvisningar som ”enligt uppgifter”.

I samtliga tidningar som varit med i vår undersökning, med ett undantag, är specificerade källor vanligast. Süddeutsche Zeitung skiljer sig ur mängden där man vanligtvis refererar till delvis specificerade källor. I den serbiska tidningen, Politika, är det dock väldigt nära till delvis specificerade källor. Där har man också en större tendens än i de övriga tidningarna att använda sig av helt ospecificerade informationskällor.

Under 1996, året efter folkmordet, ser vi en avvikelse. Här finner vi att samtliga svenska och tyska tidningar nu till största delen använder sig av delvis specificerade källor. I Expressens fall ligger de visserligen på en delad första plats med specificerade

källor - men det är intressant att man under en bestämd tidsperiod inte skriver ut fullt namn på sina källor i samma utsträckning. Endast en bosnienmus-

”De svenska medierna har haft en hög grad av källor som inte specificerats fullt ut.

limsk civil källa finns under året, flest gånger figurerar Haagtribunalen/ICC samt västkälla.

2005 är dock majoriteten i samtliga tidningar specificerade källor igen.

Val av källor

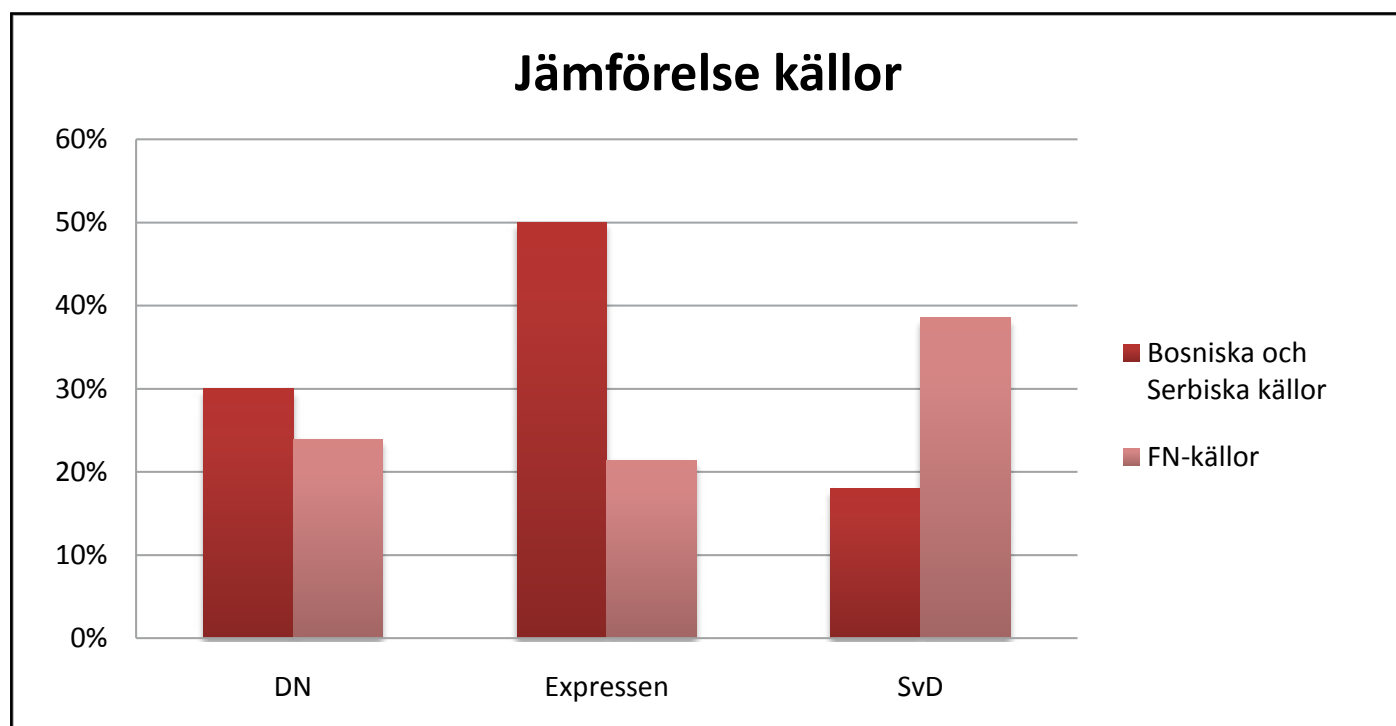
När amerikanska regeringen under Gulfkriget får uttala sig förväntar man sig kanske inte en lika kritisk utgångspunkt som när irakiska motståndsmän intervjuas. Därför är det självklart viktigt vilka källor man väljer i

sin rapportering. Under vår undersökning har vi funnit att det finns klara tendenser på vilka källor som tidningarna väljer.

FN utgör den enskilt största källan, detta är speciellt tydligt i de svenska tidningarna. Även om vi bryter ner grupperna i mindre enheter hamnar FN på topp med FN-tjänsteman. På andra plats finner vi i svenska tidningar ”västkälla övrig”. Denna grupp inkluderar alla västerländska källor som inte innefattas av Sverige och Tyskland. På en god tredjeplats kommer bosnienmuslimer.

Om vi jämför alla bosniska och serbiska källor som förekommer mot den enskilt största källan, FN, ser vi det är en större skillnad mellan de svenska tidningarna än vad vi hade väntat. I Expressen så utgör källorna ifrån Balkan en mycket större grupp än FN vilket kan antyda att man under perioden värderade källor på plats högre.

SvD har hela 39 procent av sina källor inom FN, de övriga

Andelarna är beräknade på varje tidnings totala antal undersökta källor. För DN är detta 168, Expressen 42 och SvD 129.

Gunilla von Hall på SvD litade ganska mycket på FN.

Foto: SvD

tidningarna hamnar mycket lägre i snitt, 23 procent. Det är en väldigt hög siffra för en enskild organisation. Ändå placerar sig SvD i mitten när det gäller antalet olika källtyper, flest hade DN.

Resultat

Vår studie visar att precis som undersökningen gjord i "Från osäker källa" har de svenska medierna haft en hög grad av källor som inte specificerats fullt ut. Det är rimligt att dra slutsatsen att många fler källangivelser, som exempelvis "USA uppger", hade kunnat specificeras tydligare för att ge läsaren bättre verktyg att bedöma informationen. Självklart skall man anonymisera sina källor ifall det är det enda sättet att ta del av informationen men detta innebär också att läsarna omöjligen kan bedöma dess trovärdighet på rimliga grunder.

27

1996 använder sig svenska och tyska tidningar främst av delvis specificerade källor. Vad detta beror på är svårt att säga då man inte har en betydande andel civila källor man kan tänkas skydda under perioden.

”FN har haft ett enormt inflytande över undersökningens svenska medier som den enskilt största källan till information.

Precis som under Gulfkriget 1991 är det långt ifrån alla artiklar som har två källor eller fler. Ställt emot idealet att alltid använda

sig av så många källor som möjligt och tydliggöra dom i texten innebär detta en brist i svensk nyhetsrapportering.

FN har haft ett enormt inflytande över undersökningens svenska medier som den enskilt största källan till information. Ulrika By, från DN, säger att hon uppfattade UNPROFOR som trovärdiga. Det gjorde även Gunilla von Hall från SvD.

- Ja, FN litade jag ändå ganska mycket på. Även UNHCR, UNICEF och vissa organisationer som Läkare utan gränser. Stora etablerade organisationer alltså.

Det är dock inte alla journalister som fann organisationen pålitlig. Christian Palme, också från DN, ansåg att inga källor kunde bedömas som pålitliga under konflikten och att även FN hade en agenda.

Av: Harald Baltzer

”Det fanns inget som jag inte fick fotografera, men jag hade en egen regel att aldrig fotografera lik. Jag kan inte förklara varför men det finns inga lik i någon av mina bilder. Jag kunde inte störa dem som letar efter de sina bland liken.”

Ahmed Bajric Blicko, fotograf

Foton: Ahmed Bajric Blicko

På Läktaren kom de

Foto: Harald Baltzer

Namn: Mehmed Pargan:
Jobbade då: Tribina, Slobodna Bosna,
Ljiljan
Jobbar nu: Slobodna Bosna
Rapporterade om Srebrenica: Tuzla,
Srebrenicas närmaste omgivning

Namn: Hasan Hadzic:
Jobbade på: Tribina, Ljiljan, Radio
Zvornik
Jobbar nu: Dani (frilansar), PR (port-
parol) för Brcko området i regeringen,
sponsrat av USA.
Rapporterade om Srebrenica: Tuzla,
Srebrenicas närmaste omgivning
(Sapna)

Foto: Harald Baltzer

Tribina ("Läktaren") är en veckotidning från Tuzla som journalisten Hasan Hadzic skapade under kriget i Bosnien. Journalisterna Mehmed Pargan, Almasa Hadzic, fotografen Ahmet Bajric-Blicko och flera andra skrev reportage om det de såg, ofta vid stridslinjer och platser där man tog emot flyktingar eller bytte ut fångar. "Vi vågade allt!" säger Almasa Hadzic och skrattar hjärtligt.

Veckotidningen Tribina var en av de första oberoende tidningar som dök upp under kriget i Bosnien. Journalisterna som jobbade där var alla unga och oerfarna men var oerhört drivna av ideal

om sanning, rättvisa och journalistikens uppgift att inte sprida hat. Tidningen fick läggas ner efter några år på grund av dess dåliga ekonomi. Idag jobbar de flesta kvar inom journalistiken, på stora dagstidningar eller på radio.

Mehmed Pargan jobbar på flera bosniska veckotidningar. Sin tid på Tribina minns han med nostalgi i rösten.

– De flesta förlorade flera familjemedlemmar. Detta gav oss en viss tyngd. Man trodde på allt vi skrev. Vi kunde ha utnyttjat detta för att hämnas, men vi lyckades bli bättre än så och stå ovanför detta, trots att vi var unga, säger han.

Enligt hans åsikt är inte

mänskligt lidande det som stör journalister att vara objektiva. De som har lidit mest har lärt sig att leva med sin smärta och gått vidare. Det är de som inte har upplevt kriget på nära håll som skapar problem, tyckte han.

Han berättar hur stolt han är över att de lyckades förhålla sig kritisk till alla myndigheter under hela kriget. De flesta källor de använde sig av var militärer, men istället för att återberätta det de sa valde Tribina journalisterna att själva gå och kolla läget. På grund av detta bestod Tribina nästan enbart av reportage. Mehmed Pargan tycker att "journalistik vilar på de missnöjda" och menar att de som kommer fram i medierna är de som vill förändra

närmast kriget

Foto: Harald Baltzer

Namn: Jobbade då: Tribina

Jobbar nu: Egen företagare (har en foto studio, "Blicko"), "Dnevni Avaz", frilansar

Fanns i juli 1995: Tuzla och i Sapna, i närheten av Srebrenica

Ahmed Bajric Blicko var låssmed innan kriget i Bosnien. Han gick i skolan i Loznica i Serbien. Hans hobby var att fota. Under kriget blev han fotograf på heltid. Hans fotografier är några av de få som finns på flyktingarna från Srebrenica. De har köpts av flera internationella medier. Han har haft utställning i Växjö och i Stockholm. Han säger om sig själv att han är den första människan som återvände till Bosnien efter Daytonavtalet.

sin situation, medan de som är nöjda med hur de har det ofta är tysta.

Objektivitet är ett komplicerat begrepp för alla de här journalister. De talar ofta om hur enkla fakta inte räcker till för god journalistik.

– Man vill alltid säga att objektivitet betyder sanning, men det stämmer egentligen inte. Sanningen kan ibland orsaka allvarliga konsekvenser. Det finns någonting djupare än sanning. Man måste vara ärlig, säger Almasa Hadzic.

Enligt Mehmed Pargan får inte journalister känna att de ska utföra en uppgift med sin journalistik, annars kan det, säger han, ha förödande konsekvenser.

– Det finns sanning med en agenda och utan agenda, säger han.

Almasa Hadzic saknar inte självkritik när hon berättar att hon säkert inte lyckats vara objektiv. Hon pratar om hur svårt hon har att hålla känslorna i styr när hon skriver om massgravarna med offren från Srebrenica. Hon berättar också om många situationer då hon träffade flyktingar och pratade med dem om det de har upplevt.

– Då finns inte längre någon journalistik där, då är det bara två människor som pratar med varandra, säger hon när hon beskriver sina samtal med våldtagna kvinnor.

Alla pekar ut Hasan Hadzic

som sin ideella ledare, men han tar inte förtjänsten själv utan förklarar att omständigheterna hjälpte.

– Vi hade en stor frihet att rapportera hur vi ville, på grund av den anarkin som rådde i det här området. Vi tvingade fram vår frihet, säger han.

Han berättar om hur nära till stridslinjerna deras redaktion var och hur omfattande kriget har påverkat både hans arbete och hans privatliv. Journalistens roll i krig, enligt honom, är att inte uppmana eller rättfärdiga brott.

– Vårt mål var att så få människor som möjligt skulle dö, förklarar han kortfattat.

Av: Marijana Milenkovic
30

Journalism of attachment

BBC's korrespondent under balkankrigen, Martin Bell, anser att objektivitet är en illusion i krigsjournalistik. En krigsreporter kan inte vara sanningens spegel - händelserna påverkas alltid av journalistens närvaro och rapportering.

Under kriget i Bosnien skapades en ny skola av journalistik. Reportrar, som CNN's Christiane Amanpour, tog sida mot serberna och försökte hjälpa bosnierna. Men även i Sverige skedde ett ställningstagande.

– Jag funderade i de termerna att många svenska journalister tog parti för bosniemuslimerna, säger DN's utrikeskorrespondent Christian Palme.

Den västerländska journalistikens ideal, objektivitet, övergavs under balkankrigen av en växande skara journalister. Istället för konsekvent och distanserad rapportering hävdar Martin Bell att passionerade, ställningstagande nyheter ibland är moraliskt önskvärda.

Man kan inte låtsats att man inte är en del av världen, en objektiv åskådare. Känslomässigt opåverkad rapportering är inte bara omöjligt, det är opassande på plats vid en massaker, skriver han. Dessa värderingar kom att bli grunden för "Journalism of attachment."

Belägringen av Sarajevo var kanske inte ett militärt nederlag för serberna, men med en aldrig sinande flod av bilder som visade det civila lidandet de orsakade förlorade de snabbt världsupinionen. Ett klart ställningstagande i media fokuserade på serbernas skuld och visade bosniakerna som försvarare och offer. Serberna förlorade kriget i den internationella pressen redan innan de utklassades militärt.

– Man kan säga att serberna

[under Bosnienkriget] sköt sig själva i foten genom att släppa in media, säger Vladislav Savic, från Sveriges Radios Utrikesredaktion.

Soldater har alltså tryck på sig att agera annorlunda framför kamerorna än i totalt mediamörker. Vid bosniska och serbiska fångutbyten krävde man till och med att utländska nyhetsteam skulle närvara som en garanti för att motparten skulle agera som utlovat. Därmed erkände även de stridande parterna att journalistens roll direkt påverkar händelserna. "Journalism of attachment" kräver att man skall utnyttja det inflytandet till att minska lidandet i den lilla mån man kan. Genom att rapportera varje övergrepp vill man tvinga förövaren att i alla led minska grymheterna.

- ska man välja sida i krig?

Foto: Ahmed Bajric Blicko

Kritiker

Men teorin har inte varit utan kritiker, tvärtom har den väckt stor debatt.

Flera av kritikerna anser att "Journalism of attachment" genom att skriva ur offrens synvinkel förenklar komplexa händelser till en strid mellan det goda och onda. Detta resulterar i att man helt förlorar en nyanserad förklaringsmodell.

En av Martin Bells kollegor på BBC under kriget, John Simpson, skriver att det under Bosnienkriget i media skapades ett klimat där det var väldigt svårt att förstå vad som hände, eftersom allting kom att ses genom ett "förintelsens"-filter.

Thomas Hanitzsch, docent i media och kommunikationsforskning, tycker inte att det alltid

är trivialt att avgöra vem som är förövare och vem som är offer i ett krig. Detta är inte heller en roll någon reporter bör ta. Den tyske journalisten Matthias Rüb, på Frankfurter Allgemeine, håller med om det.

- Min uppgift som journalist är inte att ta parti och företräda offren. Vi som utrikesjournalister är privilegierade på det viset att vi har tillgång till platser och upplevelser som tittarna och läsarna inte har tillgång till. Jag tycker inte att man ska skriva om hur man själv upplever saker, utan man ska hålla sig objektiv och beskriva det för läsaren som den inte själv upplever. Det är sedan upp till den som konsumerar informationen att ta moralisk ställning och det tror jag att de är kloka nog att göra själva.

Av: Harald Baltzer

Källor

L Nord, A Shehata, J Strömbäck: Från osäker källa

Nel Ruigrok; Journalism of attachment: Dutch newspapers during the Bosnian war.

Thomas Hanitzsch: Journalists as a Peacekeeping Force? Peace journalism and mass communication theory

David Loyn; Good journalism or peace journalism

Wilhelm Kempf: Conflict coverage and conflict escalation

Martin Bell, Media Ethics, Journalism of attachment

Martin Bell

arbetade som utrikeskorrespondent för BBC mellan 1962 och 1997. Under den perioden besökte han över 80 länder och rapporterade från flera krig i Vietnam, Nigeria, Angola, Rwanda och Balkan. Martin Bell är idag en pensionerad politiker.

Källa: BBC

”I have come to believe that objectivity means giving all sides a fair hearing, but not treating all sides equally.”

Christiana Amanpour CNN 1996

”Hon menar förmodligen att man skall vara på offrets sida. Det finns en viss logik i detta. Det finns angripare och så finns det offer.”

Sevko Hodzic, Oslobodjenje

”I och med att man har en viss vinkel så blir det ju oftast någon som blir det svarta fåret på så vis håller jag med. Men jag tror inte så mycket att man ska ställning för ena eller andra sidan, om man bara tar ställning för offren så förlorar man sin trovärdighet.”

Gunilla von Hall, SvD

”Jag håller med fullständigt. Det syns alltid vems sida man borde vara på, vilka ’bad guys’ är. Jag brukar alltid skriva vad de sa också, men egentligen argumenterar jag emot dem. Jag har ingen förståelse för dem när det handlar om allvarliga saker, om krig, etnisk rensning och folkmord. Då kan de fara åt helvete, ursäkta språket.”

Milos Vasic, Vreme

”Ganska väl formulerat. Tror att de flesta seriösa journalister försöker jobba så. Men det var omöjligt att behandla lika. Jag tror att vad hon försöker göra är att sätta ord på en praxis som redan fanns.”

Christian Palme, DN

Jag håller inte med. Min uppgift som journalist är inte att ta parti och företräda offren. Vi som utrikesjournalister är privilegierade på det viset att vi har tillgång till platser och upplevelser som tittarna och läsarna inte har tillgång till och därför måste man försöka att skildra det man upplever utan att låta det färgas av sin egen situation och det man själv upplever.

Matthias Rüb, Frankfurter Allgemeine Zeitung

Analys: när man väljer att vara partisk

There is more evidence than many media personell care to admit that journalists embarked on crusades and became partial "siding with the Bosnian Muslim government and demonising the serbs" - Nik Gowing citeras i boken *Journalism of Attachment: Dutch newspapers in the Bosnian war*.

Att mäta "Journalism of attachment" är inte den enklaste uppgiften i en kvantitativ studie. För att hitta indikationer har vi fokuserat på ett fåtal variabler i rapporteringen som kan visa på en partiskhet.

Den första rör framställningen av sidorna och skall fånga begreppet demonisering. Vi har definierat detta som en osaklig negativ framställning av någon part. Detta innebär i praktiken att negativa värdeladdade be-

skrivningar som "blodtörstiga" eller "vidriga" används.

I vår undersökning har vi hittat 32 fall där serber demoniseras och 8 motsvarande fall där bosnienmuslimer gör det. Det förekommer främst i de två stridande ländernas tidningar men även Sverige har flera fall.

Lite oväntat är kanske att västmakterna demoniserats hela 21 gånger, huvudsakligen i den bosniska tidningen. I de flesta av dessa fall rör det sig om ilska över att västvärlden och de holländska FN-soldaterna inte höll sitt löfte att skydda Srebrenica.

Majoriteten av alla demoniseringar visar sig under 1995 när den fullskaliga konflikten fortfarande pågick. Stig-Arne Nohrstedt, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, är

inte förvånad.

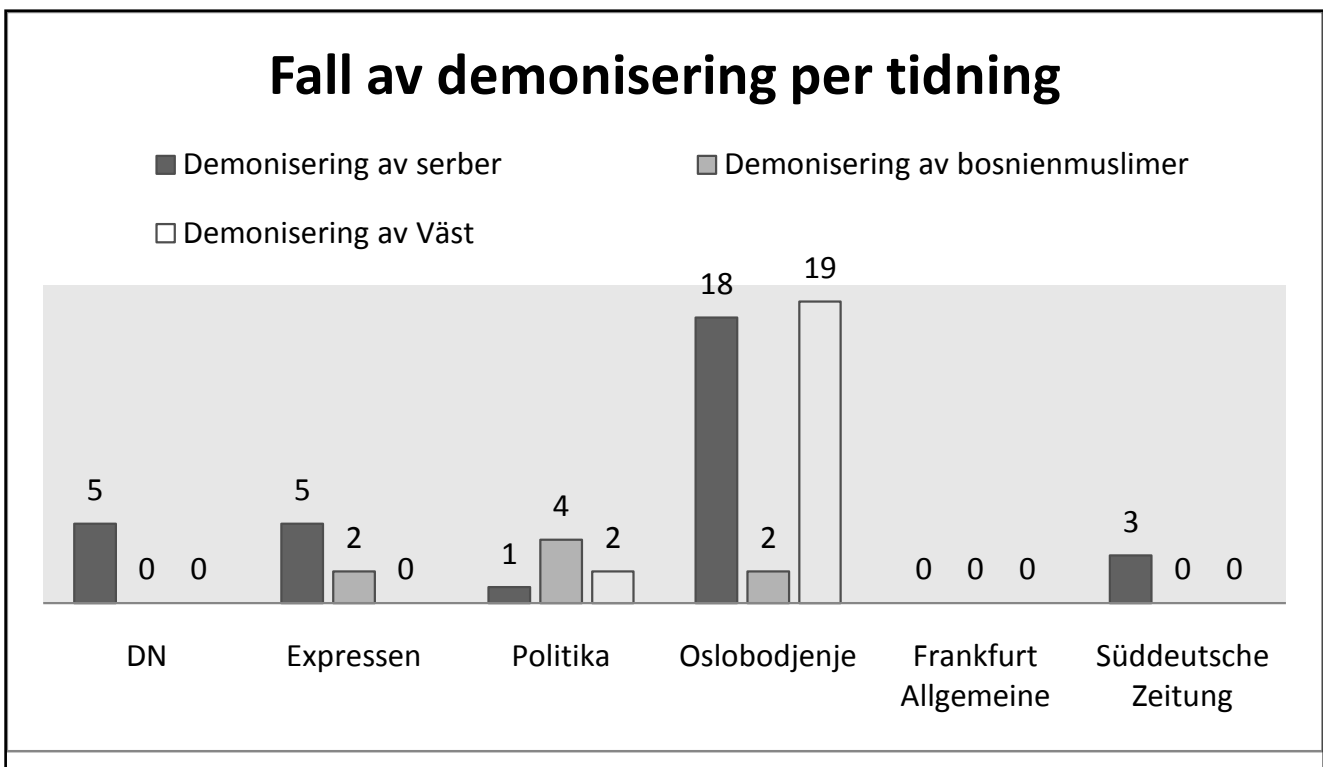
- Ja det kan vara så. Polariserade beskrivningar förekommer oftast när konflikten är som mest akut. Då stryker såna termer med.

De svenska tidningarna demoniserade serber fler gånger än vad de tyska gjorde men det rör sig ändå om låga siffror. (Se diagrammet)

Lögner

Ett annat sätt att mäta partiskhet är att undersöka hur tidningarna förhåller sig till de olika sidornas uttalanden. Ett klart avståndstagande är att påstå att någon sida ljugar direkt i artikeln. För att förenkla utförandet har vi fokuserat på de två stridande parternas artiklar.

I Oslobodenje anklagar man serberna för att ljuga i 11 artik-

Andelen är beräknad på varje tidnings totala antal undersökta artiklar. Sammantaget undersöktes 443 artiklar.

SERBERNA KOMMER!

Artikel från Expressen den 12 juli 1995.

lar. Här är det FN som framställs som mest negativt med hela 17 fall, nästan var tionde artikel. Detta är i kontrast till den serbiska tidningen som i ett fall anklagar bosnienmuslimerna att ljuga, men aldrig FN. Ändå förekommer organisationen i ungefär lika stor andel i båda tidningarna. Resultatet får den serbiska tidningen att framstå som mindre aktiv när det gäller anklagelser om lögn.

Källor

Ytterligare ett sätt att mäta partiskhet är att se vilken sida som får uttala sig i varje tidning. För detta har vi tittat på de första tre källorna i varje artikel och hur de framställs.

I våra svenska artiklar är den klart vanligaste källgruppen FN. I de tyska tidningarna och Politika är det vanligast att man redovisar information från "Västkälla övrig" som här betyder västerländska nationer utanför Sverige och Tyskland. I Oslobodenje är det den egna sidan, bosnienmuslimer, som är i klar majoritet bland källorna.

Negativa framställningar av källorna under Srebrenica tiden är mycket vanligare än positiva, och där är igen den bosniska tidningen störst. Nato och FN är de som flest gånger framställs negativt.

Det svenska materialet har fjorton fall och där är det främst serbiska källor som tillskrivs negativa attribut - precis som vid demoniseringen. De tyska medierna har nästan identiskt resultat.

I samtliga fall när en källa framställs positivt kommer den ifrån det egna landet. Vanligast är detta i den bosniska tidningen där det inträffar tio gånger i 194 texter.

Fotojournalistik

Det sista som vi undersökt för att se en indikation på partiskhet är vad det största foto i artikeln föreställer. Bildsättningen påverkar uppfattningen av nyhetsartiklar i stor mån och kan vara det tydligaste kvantitativa sättet att undersöka hur en tidning vinklar en händelse. Frankfurter Allgemeine har tyvärr utgått här då

de började använda foton först 2007.

Bosnienmuslimska civila är den klart vanligaste fokusen i bilderna, utom i den serbiska tidningen Politika. I de flesta fallen visar dessa foton flykten från Srebrenica eller flyktingläger omkring Tuzla.

Serbiska civila visas bara en enda gång i urvalet och då i den serbiska tidningen.

Slutsatser

Många av de svenska och tyska artiklarna innehåller spår av ställningstagande för den bosniska sidan. Samtidigt demoniseras främst serber och dess ledare. De källor som oftast framställs negativt är i dessa tidningar också serberna. Men händelserna i Srebrenica är också en relativt liten del av kriget.

Det finns inga tvivel om att det grymmaste brottet har begåtts av serberna men det är samtidigt ett misslyckande att demonisering förekommer över huvudtaget. I det svenska materialet svartmålas serberna i var tionde artikel 1995. När man

jämför detta mot att de demoniserades i 13 procent av artiklarna i Bosnien, som befann sig i krig, visar det på ett väldigt starkt ställningstagande för en utomstående part. Om detta är en generell tendens i de svenska mediernas rapportering av kriget är det en klar avvikelse från en saklig och objektiv rapportering.

En undersökning gjord i Umeå, av professor Olle Findahl vid institutionen för Kultur och Medier vid Umeå Universitet, visade att tre år efter en massaker utförd av kroater mindes fortfarande svenskarna händelsen - men nu svarade man att serber begått brottet. Risker är att ensidig rapportering, om den får fortgå, förändrar läsarnas uppfattning av historien såväl som individerna i nationerna den omfattar.

Av: Harald Baltzer

Hade Galtung rätt?

De stridande ländernas två tidningar framstår i det här resultatet som partiska. Detta förklaras nog bättre av Galtungs freds- och krigsjournalistiska teori än Journalism of attachment. Det förekommer aldrig några positiva beskrivningar av källorna från motståndarsidan och trots att det i ett fall förekom ett avslöjande att den egna sidan ljög är det mer undantag än regel. Under en fredsjournalistisk analys av en konflikt hade man istället kunnat framhäva de positiva krafterna hos en motståndare.

I fotografierna framhäver bosnierna främst de egna civila, trots att bosnientrogen milis flydde från Srebrenica. I den serbiska tidningen fokuserar man på politiker och deras militär. Motståndarens civila förekommer inte på någon tidnings största foton. Detta kan tolkas efter Galtungs krigsjournalistiska modell med en polär rapportering utan försök till förståelse av motståndarparten. Att man i fotografierna väljer att fokusera på serbernas övergrepp i den bosniska tidningen och på politik i Serbien skulle också kunna vara ett resultat av att man förstärker den inhemska uppfattningen om varför man skall fortsätta strida.

Av: Harald Baltzer

Aktörer eller åskådare?

Harald Baltzer

HÖGT UPP PÅ TAKET till Holiday Inn i Sarajevo står ett kamerateam redo att filma. Det är kväll och regnet öser ner så att man knappt kan höra gevären och de dova smällarna i bakgrunden. Har de tur ikväll slår en kraftig granat ner i stan, bakom reportern, under sändning och illustrerar snyggt kriget. Då kan de räkna med applåder och tummar i vädret från de övriga avundsjuka journalisterna i lobbyn när de kommer ner för att ta sin öl. Men för tillfället trängs de på taket med flera andra kanaler som alla vill hitta den där kameravinkeln som får det att se ut som om just deras reporter står ensam på taket medan kulorna viner.

Nedanför i lobbyn där folk samlats för att jämföra dagens upplevelser och byta information och källor ropar någon högt efter ett bra våldtäktscase till en intervju.

I de sönderskjutna husen runt om hotellen kurar flera nyblivna försäljare och hjälpredor ihop sig runt små brasor av träpinnar som man tagit från möblerna de förra hyresgästerna lämnat. Under morgondagen gäller det att snabbt vara framme vid hotellets portar så att man kan erbjuda sina varor och tjänster till den nya ekonomiska superkraften i staden - de utländska journalisterna. Denna industri säljer allt från sexuella tjänster och droger till kläder och souvenirer i form av kulor och granathylsor.

Självklart är inte alla utrikeskorrespondenter sexköpare eller knarkare - men det är en fläckvis desillusionerande bild av journalistikens gräshoppsvärm som vi fått uppmålad för oss under de senaste veckornas arbete. När stora delar av befolkningen lever på existensminimum smugglar maffian in kött och vin till journalisternas hotell. I krig är det naturligtvis alltid någon som skenheligt skor sig på andra, det var inte förrän Karadzic sålde ammunition till den bosniska armén som Republika Srbska's ledare Plavsic skall ha övergivit honom. Men önskar man inte att det internationella samfundets journalistkår skulle haft gemensamma värderingar som hindrat denna inflation i mänskligt värde? Vilka moraliska värderingar är rimliga att kräva av individer som under många år åkt mellan oroshärdar och sett mänsklig misär?

Jag vet verkligen inte.

Skall man ta ställning för de offer man kan identifiera och kräva att folk där hemma skall engagera sina politiker? Eller skall man försöka distansera sig från vad man upplever och tydliggöra de komplexa bakomliggande orsakerna så att ens landsmän förstå varför det har hänt?

Kanske behövs båda typer av journalistik i tidningarna. Både den objektiva avståndstagande som visar oss helheten och den med den tydliga ståndpunkten som kräver att vi tar ansvar för vad vi ser. Det ena moraliska ställningstagandet behöver inte nödvändigtvis utesluta det andra i en tidning med fyrtio sidor. Men en sak har jag blivit rimligt säker på efter tjugo intervjuer och lika många forskningsartiklar. Journalisterna kanske är

Sverige fokus på männi

- **Fler civila källor**

- **Större andel bosniska och serbiska källor**

- **Större andel reportrar på plats**

Svenska tidningarna har ett större fokus på civila än tyska tidningarna när det gäller rapporteringen kring Srebrenica. DN är den tidning som sticker ut mest när det gäller att låta civila komma till tals och har överlägset flest civila källor. En av tidningens korrespondenter 1995, Ulrika By skickades ner enbart för att tala med civila offer i Tuzla.

– Det fanns ett uttalat behov från nyhetschefen att vi måste ha med vanliga människor, förklarar hon.

Expressen och SvD har vardera inte ens hälften så många civila källor med i sina artiklar som DN. De tyska tidningarna placerar sig längst ner i denna undersökning. Den konservativa tidningen Frankfurter Allgemeine saknar helt civila källor.

Stig-Arne Nohrstedt, som är professor i medie- och kommunikationsvetenskap har märkt att det finns en tendens hos svenska medier till ökat fokus på mänskligt lidande när det gäller krigsrapportering.

– Svenska medier fick väldigt stor kritik under Gulfkriget för att de skildrade det som det ”rena kriget”, man framställde det som att USA lyckades med sina ”smarta bomber” och att få civila kom till skada. Senare visade det sig att det inte var så och jag tror att det har resulterat i ett pådrag när det gäller att skildra det mänskliga lidandet i krig.

Han menar också att Sveriges starka tradition av pacifism kan påverka att man väljer att skildra krigets offer i ganska stor utsträckning jämfört med Tyskland som är ett NATO-land.

Lennart Weibull, professor i masskommunikation, har gjort flera studier med svenska och tyska tidningar och han tror att förklaringen till skillnaden mellan svenska och tyska tidningar ligger i två olika tidningstraditioner. Det finns en större elitism bland de två tyska tidningarna i vår undersökning.

– Generellt sett så fokuserar man mer på sakfrågor i tyska tidningar medan man i svenska tidningar oftare har vanliga människor i fokus.

En förklaring till hur ofta civila får komma till tals kan också vara hur de olika tidningarna har prioriterat rapportering på plats. En fjärdedel av DN:s material är producerat i Bosnien och Serbien, jämfört med Frankfurter Allgemeine, där endats fem procent är skrivet på Balkan.

Lennart Weibull menar också att fokuseringen på sakfrågor istället för att skildra vanliga

” Jag använde hela tiden anonyma källor för att skydda folk.

människor skulle kunna vara en förklaring till att de tyska tidningarna har en högre andel specificerade källor i nyhetsmaterialet. Flera av de journalister vi talat med betonar just att intervjuer med vanliga människor under kriget i Bosnien ofta innebär att man inte kunde skriva ut namn. Dels för att skydda personen i fråga men också för att det

skan - Tyskland på eliten

- Fler specificerade källor
- Större andel västkällor
- Större andel regeringskällor

skulle kunna förstöra möjligheten till ny information i framtiden.

– Jag använde hela tiden anonyma källor för att skydda folk. Det hade inte varit möjligt annars, säger Christan Palme som rapporterade från Bosnien för DN.

Den elitisering bland de tyska tidningarna som Weibull talar om visar sig i vår undersökning framför allt genom att ”västkällor” förekommer oftare än i de svenska tidningarna. Västkällor innebär framför allt västliga medier, politiker och andra elitpersoner. Resultaten i vår under-

sökning pekar på så sätt också på att de tyska tidningarna haft större fokus på västvärldens debatt kring det som skedde i Srebrenica än de svenska. En högre andel av de tyska artiklarna handlar om FN-insatser och andra internationella insatser. Det finns också en större distans till själva krigsområdet. Balkankällorna är färre i tyska tidningar och man har betydligt högre andel av andrahandskällor från Balkan än i de svenska tidningarna. Men Lennart Weibull är förvånad över det här resultatet

– Tyska tidningar har traditionellt sett haft mer folk på plats

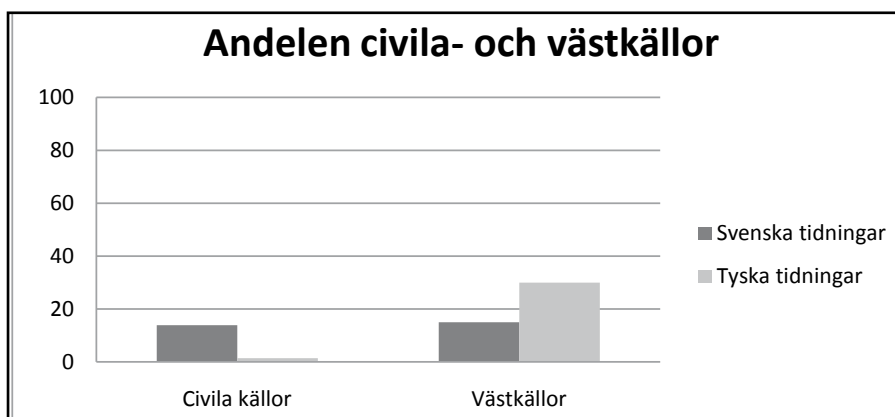
när det gäller rapportering från östländer eftersom Tyskland haft stora intressen i den delen av världen, så det är märkligt att det inte är så i det här fallet.

Av: Sarah Görsch

Hade Galtung rätt?

Att ha fokus på lidandet, ge en röst åt krigets ”stumma”, är det fredsjournalistik? Det menar i alla fall Galtung. Enligt hans teori är i så fall de svenska tidningarna mer inriktade på att sprida ett budskap om krigets lidande. Den mer elitorienterade tyska pressen ser i vår undersökning ut att vara mer fokuserad på det politiska spelet, något som Galtung håller för krigsjournalistik. Men är förklaringen verkligen så enkel? Medieprofessorn Stig Arne Noehrstedt betonar visserligen att pacifismen och alliansfriheten har en lång tradition i Sverige. Och Tyskland är ett NATO-land men hade å andra sidan inga FN-styrkor på plats under Bosnienkriget. Debatten i Frankfurter Allgemeine och Süddeutsche Zeitung har till stor del skildrat en tysk regering som ställt sig oerhört tveksam till att på något sätt ingripa i kriget på grund av en alltför skamfull och krigisk historia. Snarare ligger kanske förklaringen i en tidningstradition som vänt ryggen mot ”den vanliga människan” och inriktat sig på sakfrågorna och eliten.

Av: Sarah Görsch

Beräknat i procent av de första tre redovisade källorna i alla svenska och tyska artiklar från 1995 till 2005. Det totala antalet redovisade källor i svenska tidningar är 207 och i tyska tidningar 193.

Folkmordet som blev

Den svenska och tyska rapporteringen mellan den 11 och 22 juli 1995 präglas av i stort sett samma problem. Bristen på information om vad som verkligen skedde där julidagarna. Den 22 juli, elva dagar efter att de bosnienserbiska trupperna intagit staden och påbörjat massakern, skriver flera av tidningarna att tusentals människor är på flykt från Srebrenica och att många av flyktingarna fortfarande saknas. Men ingen av tidningarna nämner något om att en massaker ägt rum.

Medieprofessorn Semso Tucakovic menar i sin artikel "Journalists as partners in crime – case study Srebrenica" att brottet utspelades under total medial tystnad. Han skriver:

"Serberna begick det största brottet mot mänskligheten i Europa i andra halvan av 1900-talet i en fullständig medial tystnad. Under tiden då nästan 8000 människor brutalt slaktades rapporterade varken lokala eller internationella medier om den här kriminella handlingen".

Den svenske journalisten Christian Palme befann sig vid tidpunkten för folkmordet bara några mil från Srebrenica, men han hade ingen aning om vad som skedde.

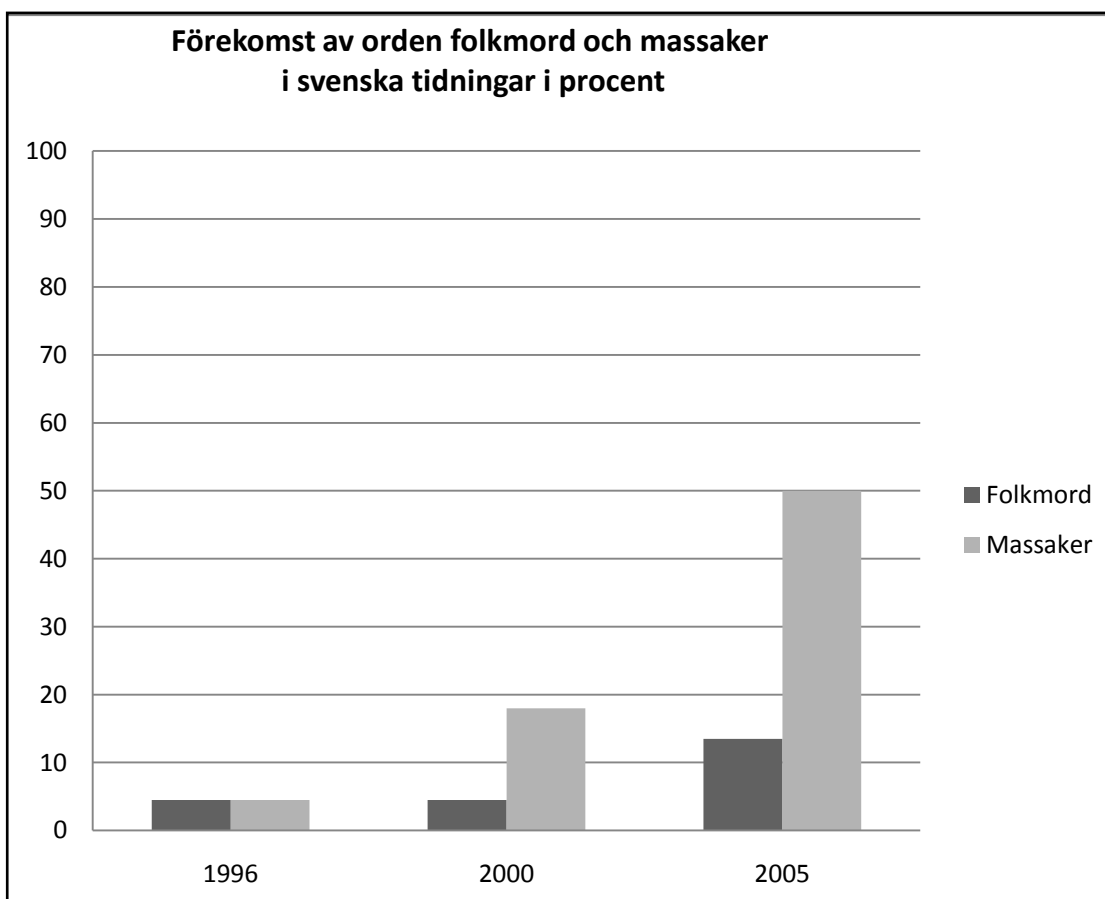
– Det var ingen som såg vad som hände. Ett par veckor efter Srebrenica så utgav FN:s säkerhetsråd bilder som de hävdade var från massgravar. Men det var egentligen först då som det blev klart vad som hade hänt.

Srebrenica var vid den här tiden ockuperat av bosnienserbiska trupper och det var svårt att

ta sig in i enklaven. SvD:s korrespondent Gunilla von Hall tänker tillbaka på sin rapportering.

– Vi förstod inte vad som hade hänt. Det som hände där var så fruktansvärt. Man kunde inte föreställa sig att något sådant kunde hända i Europa efter andra världskriget.

Bara några månader senare i november 1995 åtalades bosnienserbernas ledare Karadzic och överbefälhavaren Mladic för folkmord i Srebrenica och 2001 fastställde Krigsförbrytartribunalen för krigsbrott i det forna Jugoslavien ICTY, att det var ett folkmord det rörde sig om. Trots detta är ordet "folkmord" inte det vanligaste begreppet för att beskriva händelserna i Srebrenica. Ordet "massaker" förekommer betydligt oftare under åren 2000 och även 2005, efter att ICTY fastställde att det var

Beräknat i procent av det totala antalet artiklar per land, mellan 1996 och 2005. Totala antalet artiklar är i de svenska tid-

en massaker

ett folkmord i Srebrenica. (Se diagrammen nedan) Undersökningen baseras dessutom bara på om första beskrivningen av Srebrenica är "massaker", medan begreppet "folk-mord" har räknats in om det har stått någonstans i texten, så förmodligen kan begreppet massaker ha förekommit betydligt oftare än vad statistiken visar.

Mark Klamberg är doktorand i folkrätt och han har reagerat på att svenska medier så sällan beskriver massakern i Srebrenica som folk-mord. Han är kritisk till att man inte använder rätt begrepp.

- Massaker är inte likvärdigt med folk-mord. För det första finns det ingen brottsrubricering "massaker". Det finns mord och utrotning som brott mot mänskligheten samt folk-

mord. Rent juridiskt skiljer sig folk-mord från övriga brott genom att det krävs ett särskilt uppsåt att förgöra helt eller delvis en skyddad folk-grupp. Det är det som gör folk-mord mer allvarligt än andra brott.

Mark Klamberg tror att det kan finnas flera orsaker till att begreppet folk-mord inte har fått fotfäste i de svenska och tyska tidningarna.

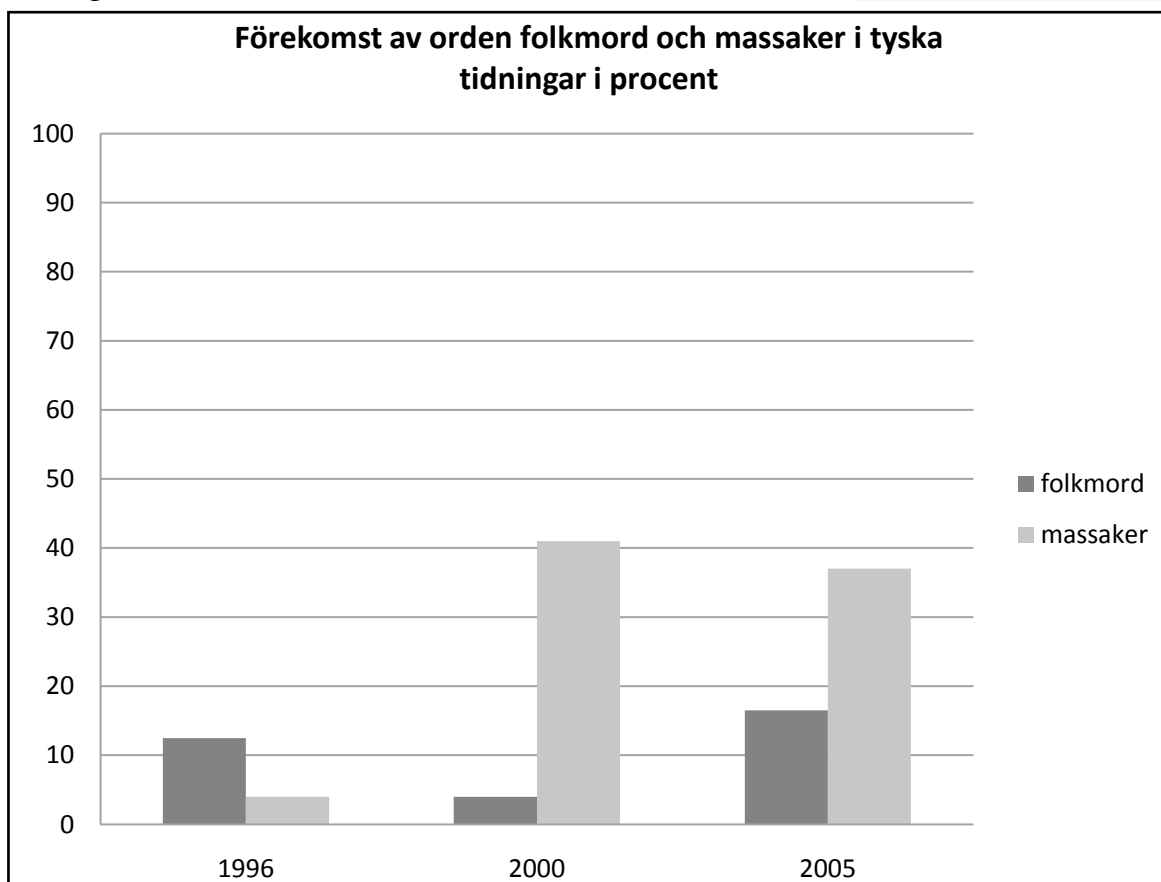
- Det kan nog finnas olika anledningar till varför begreppet "massaker" används beträffande folk-mordet i Srebrenica, allt från okunnighet till en önskan att beskriva folk-mord i förmildrande ordalag. Före domen avkunnades vid ICTY kan det också ha funnits en genuin osäkerhet kring vad man skulle kalla händelsen.

Av: Sarah Görsch

Fakta folk-mord

Folk-mord definieras enligt folk-mordskonventionen som handlingar begångna i avsikt att utplåna, helt eller delvis, en grupp på nationella, etniska, rasmässiga eller religiösa grunder. Till sådana handlingar räknas dödande eller orsakande av allvarlig kroppslig eller mental skada på medlemmar tillhörande en sådan grupp. Dit hör också att medvetet skapa levnadsförhållanden avsedda att åstadkomma fysiskt utplånande av en grupp, helt eller delvis, att genomföra åtgärder avsedda att förhindra föds-lar inom gruppen eller att tvångsförflytta barn tillhörande gruppen till en annan grupp. Brottet kan begås såväl under freds- som krigstid. Brottet folk-mord har en specifik definition, genom att de gärningar med vilka brottet genomförs (t.ex. mord, våldtäkt) måste vara genomförda med föresatsen att helt eller delvis utplåna en specifik grupp.

Källa: www.manskligarattigheter.gov.se

ningarna 113 och i de tyska 84. Stapeln för ordet massaker visar endast den andelen artiklar där första ordet för att beskriva händelserna i Srebrenica har varit massaker. Stapeln för folk-mord visar alla artiklar där ordet folk-mord har förekommit överhuvudtaget.

Rapport på avstånd

Att låta båda sidor komma till tals. Det har alltid varit Matthias Rüb's mål som krigskorrespondent. Men under Bosnienkriget var det inte alltid så lätt när han befann sig på plats i brinnande krig.

– Det var faktiskt en fördel att jag hade min bas i Budapest och inte i Bosnien eller Serbien, för då hade det nog varit svårt att ge en opartisk bild av konflikten. Jobbar man bara från ett land som är inblandat i ett krig så tror jag det är oundvikligt att rapporteringen blir ensidig.

Allra minst litade han på bosnisk och serbisk militär och andra källor som var inblandade i konflikten. Från Budapest hade han tillgång till en mängd källor, internationella nyhetsbyråer, tyska, engelska och serbiska källor och byggde ihop sin rapportering på dem. Men han reste

”Det handlar inte om att vara vid frontlinjen och skildra de senaste krigsnyheterna utan det viktiga för mig är att framställa människornas vardag.

också i Bosnien och Serbien.

– Jag reste mellan de serbisk-kroatisk- och bosniakiska områdena för att kunna låta alla sidor komma till tals. Alla de olika sidorna har en historia av

etnisk resning under kriget och det är viktigt att berätta det. Till exempel efter Daytonavtalet 1995, när vissa serbiska förorter till Sarajevo föll under bosnisk kontroll, så åkte jag dit och skrev om det. Jag pratade med serberna som var tvungna att fly och bevittnade hur de grävde upp sina döda från kyrkogårdarna.

Matthias Rüb tycker att tidningsjournalistens uppgift skiljer sig från TV-journalistens.

– Det handlar inte om att vara vid frontlinjen och skildra de senaste krigsnyheterna utan det viktiga för mig är att framställa människornas vardag. Hur hanterar de att de blivit fördrivna och att de förlorat anhöriga. Men det är också viktigt att synliggöra vilka politiska strukturer och ekonomiska problem som ligger bakom. Och detta oavsett vem som är offer och vem som är skyldig. Det viktiga är att beskriva hur människor på båda sidorna upplever sin situation.

Han menar att flera av hans kollegor aktivt tar parti för offren i sin rapportering från konflikter, men själv är han starkt kritisk till den typen av rapportering och menar att det är upp till läsarna själva att göra ett moraliskt ställningstagande.

Foto: Marie Kopcsik

Den tyska tidningsjournalisten Matthias Rüb tycker att Bosnienkriget var det svåraste han upplevt.

Med tjugo års journalistiskt arbete bakom sig ser Matthias Rüb tillbaka på Bosnienkriget som det svåraste han har upplevt professionellt och själsligt. Han växte upp efter andra världskriget under det tyska "ekonomiska undret". En tid då många förträngt vad krig innebär, menar han.

– För mig blev det en påminnelse om att krig kan hända och jag tror att man hade förträngt det i resten av Europa. Det gav mig en insikt i att konflikter kan leda till så blodiga följder som folkmord mitt i Europa. Efter kalla kriget fanns starka förhoppningar på ett gemensamt Europa, men de grusades i och med kriget i Bosnien.

Av: Sarah Görsch

Ordkrig: propaganda mot mörkläggning

Kriget i Bosnien beskrivs ofta som en konflikt som utspelades på flera plan, inte minst det mediala. Vår undersökning visar att medan Oslobodjenje präglas av propaganda, tyder resultaten från Politika på mörkläggning.

Så här definierar Garth Jowett och Victoria O'Donnell propaganda:

“Propaganda is the deliberate, systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behavior to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist”.

Den mest påfallande skillnaden är ordet ”folkmord” som förekommer mer än dubbelt så ofta i Oslobodjenje än i Politika. FN har officiellt klassat händelsen som folkmord efter domen mot Radislav Krstic den 2 augusti 2001. Då hade undersökningar av det som hände redan pågått i flera år. Trots det så dyker ordet ”folkmord” upp i Politika första gången år 2005 (i det

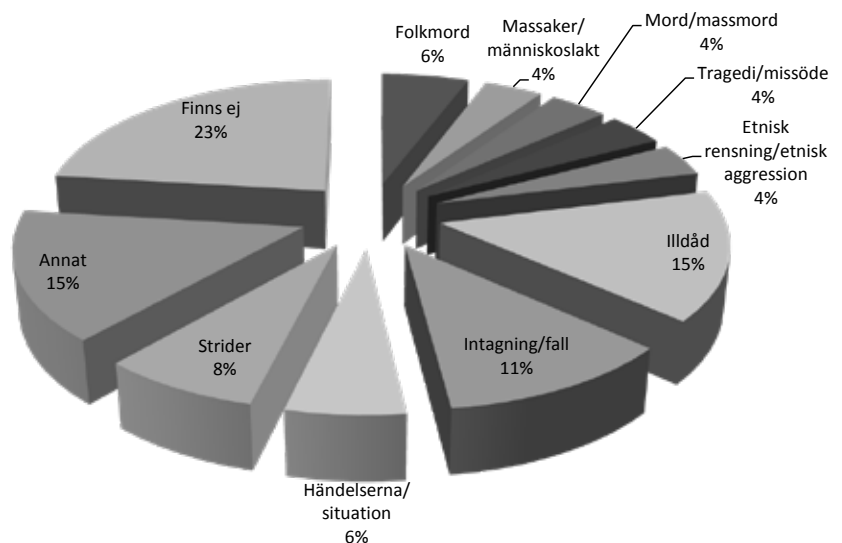
undersökta materialet), detta i samband med tioårsdagen. I Oslobodjenje beskrivs händelsen som folkmord redan 1995 i fyra artiklar, innan utredningens har börjat. Semso Tucakovic, medieprofessor vid universitetet i Sarajevo och före detta journalist på Oslobodjenje, tycker att man har gjort så bra man kunnat under kriget.

– Bosniska medier hade bara

chansen att rapportera om vad den bosniska sidan gjorde, och det under mycket dramatiska förhållanden. De behövde inte hitta på, de berättade det de såg, säger han.

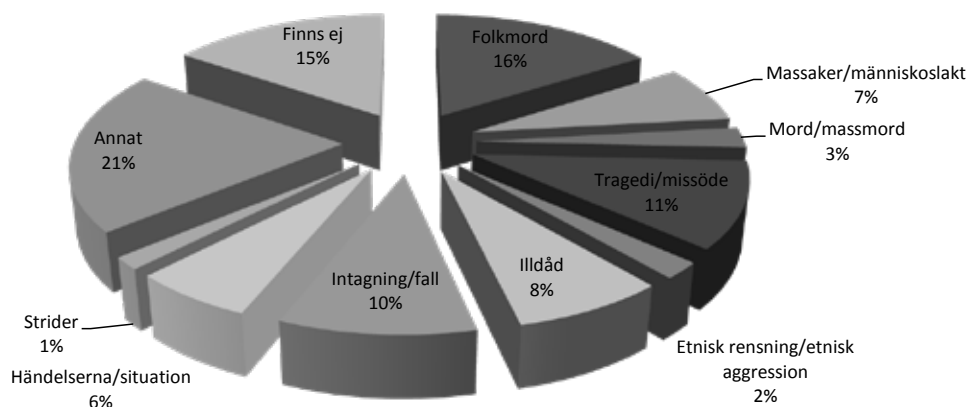
Generellt finns en större spridning bland beskrivningarna i Politika än vad som finns i den bosniska tidningen. Beskrivningarna varierar från ”illdåd”, som faktiskt förekommer

Beskrivningar av händelsen i Politika

Andelen är beräknad på totala antalet artiklar i Politika, 52.

Beskrivningar av händelsen i Oslobodjenje

Andelen är beräknad på totala antalet artiklar i Oslobodjenje, 194.

Oslobodjenje i Bosnien

-
- **Skrev folkmord från början**
  - **Använde värdeladdade beskrivningar av händelsen**
  - **Skrev fler artiklar**

oftare i den här tidningen än vad den gör i Oslobodjenje, till en beskrivning av händelsen som bosnienmuslimsk aggression mot serber (artikeln är från 1995). De beskrivningarna som inte är värdeladdade ("händelserna", "situation" eller "strider") förekommer oftare i Politika.

– Regimtrogna medier var inte det minsta objektiva under 90-talet. Srebrenica, sa de, var ett till bevis på vilka lögnare som sprids om serber. Srebrenica fanns inte för dem, påstår Rade Veljanovski från universitetet i Belgrad.

Orden som används för att beskriva händelsen i Oslobodjenje är väldigt laddade: "tragedi", "massaker" och även "Golgota" och "helvete" förekommer betydligt oftare. Därmed kan man säga att materialet i Oslobodjenje är propagandistisk i

den bemärkelsen att det försöker skapa starka föreställningar och väcka känslor.

Politika väljer däremot att mörka händelsen. Det finns 194 artiklar under den undersökta perioden i Oslobodjenje men nästan bara en fjärdedel av det i Politika. Bilden av det som händer är fylld med så mycket motsatta uppgifter att läsaren aldrig riktigt får en chans att förstå den till fullo.

Det samma gäller när man tar upp beskrivningarna av de parter som var inblandade. Den mest frekventa beskrivningen av den serbiska sidan i Oslobodjenje är "cetnik" eller "fascist", ett mycket känsloladdat men även specifikt ord, som definierar den serbiska sidan i 33 av 194 artiklar. I Politika beskrivs bosnienmuslimerna som "terrorister", "angripare" och till och med "mujahedin" i 7

av 52 artiklar. Den största gruppen är dock "offer" med 11 artiklar. Detta bidrar inte direkt till läsarens förståelse av situationen. Läsaren får "lite av varje" eller ibland direkt motsatta bilder från en artikel till en annan.

Medieprofessorn Semso Tucakovic blickar mot framtiden och säger att medier borde vara "samhällets spegel". Han tillägger att medierna i Bosnien idag är "en spegel för de skelögda". Han menar att propaganda fortfarande finns närvarande i bosniska medier och att det saknas objektivitet.

– På en fri marknad kommer det inte längre vara viktigt om jag skyddar serbers, kroaters eller bosniakers intressen. Det enda viktiga kommer att vara kvaliteten av mitt arbete, säger Semso Tucakovic.

Av: Marijana Milenkovic

Politika i Serbien

- Skrev folkmord först 2005
- Använde neutrala beskrivningar av händelsen
- Skrev få artiklar

Ordlista

četnik

Medlemmar av en serbisk nationalistisk organisation, grundad 1903, sedermera en del av motståndsrörelsen under andra världskriget. Även benämning på serbiska styrkor under krigen i f.d. Jugoslavien på 1990-talet.

ustaša

Kroatisk extremnationalistisk rörelse som grundades 1929 i protest mot att en kunglig diktatur infördes i Jugoslavien (som då också fick sitt namn). Ustašas ledare Ante Pavelić var inspirerad av de italienska fascisterna. Ustaša ville göra Kroatien självständigt och deltog i mordet på kung Alexander 1934.

bosniaker

Den slavisktalande befolkningen av muslimskt ursprung i Bosnien och Hercegovina, tidigare kallad muslimani (muslimer), som hade status som folk i det forna Jugoslavien. Som bosniaker räknas ofta också muslimer från andra delar av det forna Jugoslavien med serbokroatiska som modersmål.

folkmord

Genocidium, en internationell straffrättslig benämning. Enligt en FN-konvention från 1948 ett antal uppräknade gärningar ”förövade i avsikt att helt eller delvis förintna en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp som sådan”.

etnisk rensning

Systematisk tvångsmässig fördrivning av en befolkningsgrupp från ett geografiskt område. Uttrycket, som introducerades med kriget i forna Jugoslavien 1991–92, är inte ett entydigt begrepp. Flera av dess komponenter, t.ex. plundring, förstörelse av civil egendom, fängslande av civila, våldtäkt och mord, utgör tydliga brott mot folkrätten.

Golgata

Avrättningsplatsen där Jesus blev korsfäst (Matteus 27:33, Markus 15:22, Johannes 19:17). Golgota låg alldeles utanför det dåvarande Jerusalem. Gravkyrkan i Jerusalem ska vara byggd över platsen.

Källa: Nationalencyklopedin

Hade Galtung rätt?

I sin teori säger Johan Galtung att krigsjournalistik är ”elite oriented”. Den ”stresses that only the elite can make peace”, En av de första artiklarna som vi stöter på under vår analys är en intervju med den dåvarande serbiske presidenten Slobodan Milosevic som också publicerades i ”Time Magazine”. I ”Time Magazine” är rubriken ”Fred om sex månader, säger Milosevic”. I Politika lyfter man fram hans uttalande ”det finns bara en lösning för Bosnien och det är lika rättigheter för alla parter”. Längre ner i Politikas artikel säger Milosevic i en underrubrik: ”Jag är bara en människa”.

Av: Marijana Milenkovic

” Det är bevisat att listan [över offren i Srebrenica] inte stämmer. Tyvärr är det allmänt känt att muslimer gillar att manipulera. Kroater också. Den riktiga listan, så vitt jag vet, innehåller bara 1300 offer.

Vems är

Kosta Dimitrijevic pratar mycket om böcker och om serbiska intellektuella.

Foto: Sarah Görsch

Foto: Marijana Milenkovic

Salih Brkic har gjort många nyhetsinslag om offren från Srebrenica

sanningen?

” Man kan anklaga mig för vad man än vill men jag har kassetter, dokument... Kassetter ljuger inte. Jag tackar Gud att det finns teknik som kan dokumentera detta.

– När Milosevic kom var det samma sak som kommunism. Det som var bra var att man äntligen kunde skriva om brotten som muslimer och usatase begick mot serber. Innan var det bortglömt, vi hade liksom slätat över det, säger Kosta Dimitrijevic om sin karriär som journalist på 80- och 90-talet.

Han är pensionerad kulturskribent på Politika, författare till 17 böcker och vinnare av flera serbiska litteraturpriser och utmärkelser som han fick efter kommunisttiden. Han har bland annat skrivit en bok där han skarpt kritiserar Politikas huvudredaktör under 90-talet, Dragan Hadzi-Antic. Jag ber honom berätta om hur det gick till, men han föredrar att tala om en annan bok, en som en vän till honom har skrivit om kriget i Bosnien.

– Det mest intressanta i boken är en hel rad fotografier som visar människor som slaktades av muslimer. De mördade folk i hundra serbiska byar, så Srebrenica

var också en hämnd av något slag, säger han.

När det handlar om händelserna i Srebrenica tycker han att siffran 8000 kommer från väst och är förfalskad. I ett debattprogram såg han en man berätta att han hade träffat några av de 8000 som påstås vara döda, i Chicago i USA.

– De levde där, hade familj och allt. Det är bevisat att listan inte stämmer. Tyvärr är det allmänt känt att muslimer gillar att manipulera. Kroater också. Den riktiga listan, så vitt jag vet, innehåller bara 1300 offer, säger han.

Han talar mestadels med en lugn, onyanserad röst och sitter stelt i sin fåtölj. När han berättar några anekdoter däremot, piggnar han till, rätar på sig och ler. Så fort känslorna visar sig i hans ansikte tittar han mot golvet och ser ut som en pojke som har ställt till med bus.

Han berättar om problem han har haft under sin karriär i Politika. Problemen, menar han, berodde på att han var patriot, och samtalet glider över till defini-

tionen av patriotism. Enligt hans åsikt borde journalister kämpa för sitt folk och deras intressen.

För övrigt tycker han inte att någon av sidorna under Bosnienkriget har rapporterat sanningenligt.

– Om Bosnien rapporterade man olika. Alla hade sin egen historia. Men jag tror att många serber for illa i Bosnienkriget, säger han.

Jag frågar varför han tycker att just hans version är den sanna, om det finns flera versioner. Han säger att man aldrig riktigt vet vems version som är sann.

Som avskedspresent får vi ta med oss hans väns bok om Bosnienkriget och flera av hans egna böcker. Han har dem i flera exemplar, berättar han. I en av böckerna har han skrivit: "Från Kosta Dimitrijevic, till Marijana, för hennes kamp för sanning."

Av: Marijana Milenkovic

Foto: Sofi Cederlöf

Salih Brkic är huvudredaktör på Bosniens federala TV-station och säger om sig själv att han är en av dem som kan mest om Srebrenica. Han har en privat samling av flera hundra radio- och TV-inslag på kassetter.

– Jag var en av dem som investerade mycket i detta. Under kriget köpte jag kassetter när jag saknade bröd.

Bosniens "Federalna Televizija" har sina kontor i källaren av Bosniska kulturcentret i Tuzla. Rummen som huvudredaktören Salih Brkic arbetar i är trånga och slitna. Han sitter på en stol, med jackan på, kedjeröker och tittar mig intensivt i ögonen när han berättar. Det känns som att han försöker sluka mig med sin berättelse.

– Ett halvår innan visste jag, jag kände på mig att det skulle bli illa i Srebrenica. Mina kollegor sa att jag tjatade för mycket om Srebrenica, att det hade lugnat ner sig där. Men tyvärr hade jag inte fel, säger han.

I början talar han lågt. Han

berättar hur bränslet i hans bil tog slut när han första gången skulle åka till Srebrenica. Han fick skjuts, och de sista en och en halv kilometern sprang han till flygfältet där helikoptern skulle lyfta, men han missade den. Andra gången lyckades han komma till området utanför Srebrenica med en kameraman och filma kvinnorna och barnen som flydde staden. Och då, när han berättar om offren, blossar han upp. Han reser sig från stolen, slår näven i bordet framför och pekar svepande mot sin samling av inslag.

– Man kan anklaga mig för vad man än vill men jag har kassetter, dokument... Kassetter ljuger inte. Jag tackar Gud att det finns teknik som kan dokumentera detta, säger han.

Han berättar om flera av sina vänner som dog under Bosnienkriget. Han säger varje människas förnamn och efternamn under samtalet och påpekar varje gång att det var hans närmsta vänner.

– Jag gjorde ett reportage som jag kallade "De dödar ofödda

barn", säger han.

Sedan berättar han, med ett återfunnet lugn, att reportaget handlade om när Tuzla granatbeskötts av bosnienserbiska trupper och flera människor dog. En av dem var en höggravid kvinna. Läkarna försökte rädda barnet med kejsarsnitt, men också barnet dog av egna granatskador. Salih Brkic och hans kameraman följde med kvinnan in i operationsalen.

Jag försöker ta upp frågan om saktighet och objektivitet i en sådan rapportering.

– Objektivitet, det är att säga sanningen. Allt detta är sant, jag har vittnen, säger han.

När vi skiljs åt ber han om ursäkt för sitt hetsiga temperament. Han påpekar att han inte känner något etniskt hat och försäkrar mig flera gånger att han själv har serbiska och kroatiska släktingar. Han är mycket mån om att hälsa med "Salam aleykum" (arabisk hälsning) innan han går till sin bil.

Av: Marijana Milekovic

Förändring över tid -

1995

Bosnienmuslimerna kallas "terrorister" i den serbiska tidningen Politika

Den 11 juli 1995 marscherade bosnienserbiska trupper in i enklaven Srebrenica i östra Bosnien. Staden hade då varit under FN:s skydd runt två år, men FN-soldaterna var få och kunde inte beskydda den utsatta muslimska befolkningen. Inga journalister fanns på plats.

Idag finns kamerainspelningar som visar bosnienmuslimska pojkar som skjuts till döds av serbiska paramilitära trupper. Det råder inga tvivel längre om vem som är den utsatta sidan, men den klara bilden av händelsen var mycket svårare att få i början.

FN-insats i fokus

Fokuset i alla tidningar 1995 ligger på FN och utländska insatser i Srebrenica. I svenska tidningar har 21,2 procent av det totala antalet artiklar detta som fokus. Ett undantag där är Expressen, vars största fokus (tre artiklar) ligger på en mer generell analys av situationen.

49

Från flykting till terrorist

Händelserna i Srebrenica beskrivs oftast som strider i Serbien, attack/anfall i Bosnien och intagning/fall i Sverige och Tyskland.

I Sverige, Tyskland och Serbien är det vanligaste första ordet för att beskriva bosnienserber "stridande", "trupper" eller "förband". I den bosniska tidningen Oslobodjenje" är det däremot "cetnik". I de flesta artiklarna är det dock inte helt klart ifall man menar att karakterisera en hel etnisk grupp eller bara de som faktiskt agerar på ett nationalistiskt sätt.

Bosnienmuslimerna beskrivs oftast som "flyktingar" eller "fördrivna" medan den vanligaste beskrivningen i Politika är "terrorister". Återigen var det inte möjligt för oss att avgöra i vilka fall man menar att ge karaktär åt hela den etniska gruppen och i vilka fall detta är beteckningen för de man menar finns där och då.

Inga civila på bild i Politika

Det vanligaste bildmotivet är bosnienmuslimska civila i alla tidningar förutom Politika. Utav 25 artiklar så fanns det enbart två artiklar i Politika som var illustrerade, en med en karta och den andra med en bild på en FN militär.

Demonisering av serber

Osakligt negativa beskrivningar av serber förekommer i tio procent av de svenska artiklarna. Flest gånger finner man sådana beskrivningar i DN och Expressen. SvD saknar helt sådana beskrivningar. I tyska tidningar förekommer fem procent demonisering av serber och endast i Süddeutsche Zeitung. I Oslobodjenje finns demoniserande beskrivningar av serber i tolv procent av fallen medan Politika har åtta procent demonisering av bosnienmuslimer.

från terrorist till offer

2000

Bosnienmuslimerna kallas "bosnienmuslimer" i den serbiska tidningen Politika

Det här året sker omfattande politiska förändringar i Serbien. Efter en statskupp den 5 oktober 2000 gick makten över till en koalition av demokratiska partier. Men som det visar sig i vår analys, dröjde förändringarna inom medierna ytterligare några år.

Minnesceremoni i fokus

De bosniska artiklar handlar främst om minnesceremonin vid begravningsplatsen i Potocari. När det gäller Sverige så finns bara två artiklar och det i DN, med fokus på utredningen av brottet. I Politika ligger fokuset på minnesceremonin, men med bara två artiklar, och den ena av dem tar upp trafikproblem i samband med minnesceremonin. I de tyska tidningarna ligger fokuset jämnt fördelat mellan minnesceremonin, identifikationen av offren och utländska insatser, men där handlar det bara om tre

artiklar.

Massakern -vanligaste ord

De flesta tidningarna beskriver händelserna i Srebrenica som massaker. Undantagen är Frankfurter Allgemeine där händelsen beskrivs som erövring eller fall. Ett undantag är också Politika där händelsen ligger i fokus för bara tre artiklar år 2000, och en av dem (en krönika) beskriver händelsen som "Västvärldens experiment".

När det gäller hur de två parterna i kriget beskrivs så finns mestadels bara neutrala ordalag, utan särskilda beskrivningar i de flesta tidningar. I Oslobodjenje dock varierar beskrivningen av bosnienmuslimerna mellan "afterlevande", "flyktingar / fördrivna" och även "martyrer" i en artikel.

Oslobodjenje har flest bilder

Civila bosnier är i fokus på bilderna i svenska, tyska och bosniska artiklar. I Politika ligger fokuset i bilderna på serbiska ledare och regeringskällor istället. Flest bilder finns i Oslobodjenje och förutom bosniska civila så finns även FN i några få bilder.

Demoniseringen avtar

Ingen demonisering av bosnien-serber förekommer längre i de svenska och tyska tidningarna. I Oslobodjenje har de osakligt negativa beskrivningarna av serber också avtagit men inte försvunnit helt, då de finns i fyra procent av artiklarna. I Politika hittar man en artikel av tre med en demoniserande beskrivning av bosnienmuslimer.

2005

Bosnienmuslimerna kallas "offer" i den serbiska tidningen Politika

I juli 2005, på tioårsdagen av massakern, sker en fullständig explosion i alla de undersökta tidningarna när det gäller Srebrenica. Den demokratiska regeringen i Serbien har nu etablerat sig tillräckligt för att kunna ta upp händelserna i Srebrenica och peka ut de skyldiga utan att ta politisk skada av det. Minnescentret i Potocari är färdigbyggt med hjälp av amerikanskt bidrag. Bill Clinton besöker platsen och hedrar offren år 2003.

I Bosnien gör man en analys

Det totala antalet artiklar stiger mest i Oslobodjenje. Fokuset ligger mestadels på minnesceremonin varvat med beskrivningarna av massakern. Här är dock Oslobodjenje ett undantag eftersom de det året publicerade en bilaga med en översikt över det som hände. Artiklar från 90-

talet publiceras om och flest artiklar ger någon slags analys eller bakgrund. En stor del av fokuset ligger även på utredandet av krigsbrott.

Ordet folkmord i Politika

Politika beskriver till största del händelserna i Srebrenica som ett "illdåd."

Det finns dock en enorm variation mellan beskrivningarna av händelsen i den serbiska tidningen. Folkmord dyker första gången upp det här året i Politika, medan en faktaartikel beskriver händelserna som en konsekvens av ett bosnienmuslimskt anfall mot serber. I en stor andel av artiklarna anges dock ingen beskrivning av det som har hänt och den bilden är fortfarande något oklar.

Alla andra tidningar som ingick i vår analys beskriver hän-

delsen på samma sätt: som massaker eller människoslakt.

Det verkar som att fokus nu har flyttat från aktörerna till själva händelsen, för både bosniaker och serber beskrivs i neutrala ordalag i de flesta artiklar i alla tidningar. Serberna är mestadels "stridande" eller "trupper" medan bosniakerna beskrivs som "offer". Det största undantaget finns i SvD som i en artikel förknippar serber med ordet "bödlar".

Demoniseringen fortsätter

De osakligt negativa framställningarna av serber ökar något i Oslobodjenje. I Serbien innehåller fem procent av artiklarna demonisering av bosnienmuslimer medan de svenska och tyska tidningarna inte heller detta år innehåller några svartmålande beskrivningar av serber.

2009

Bosnienmuslimerna kallas ”offer” i den serbiska tidningen Politika

Den 1 juli 2009 påbörjar Sverige en period av ordförandeskap i EU. I Serbien och Bosnien fortsätter demokratiska förändringar men med många bakslag. Nationalistiska organisationer som ”1389” och ”Obraz” är allt mer aktiva i Serbien och Republika Srpska och dess status är ett ämne i många diskussioner. Vissa politiska krafter strävar efter att förändra Daytonavtalet och att tillåta fler områden i Bosnien att vara självständiga.

Minskat intresse i tysk press

Det generella intresset för händelserna i Srebrenica sjunker överlag. I Frankfurter Allgemeine och Süddeutsche Zeitung finns inga artiklar alls som fokuserar på detta. Fokuset i Oslobodjenje ligger främst på minnesceremonin. I övriga tidningar ligger fokuset jämt fördelat mellan minnesceremonin, olika typer av demonstrationer i samband med begravningen, men även på

mänskligt lidande generellt samt återuppbyggnad av Srebrenica.

Muslimska offer i Politika

I Oslobodjenje kommer ordet ”folkmord” fram på ett tydligt sätt, även med en definition som togs fram 1948. Händelserna i Srebrenica beskrivs som folkmord i 11 av 28 artiklar. Även i Politika beskrivs händelserna som folkmord i en artikel, men majoriteten använder ordet ”illdåd”. I alla andra tidningar uppmärksammas händelsen betydligt mindre och värdeladdade ord avtar.

De flesta artiklar i Politika beskriver bosnienmuslimerna som ”offer”, vilket är en tydlig förändring jämfört med år 1995. Oslobodjenje beskriver bosnien-serberna som ”förövare” och där är förändringen i inställningen något mindre sen 1995. Dock pekar det ordet inte alltid på serber som etnisk grupp utan i viss mån bara på de som begått brot-

tet. Den exakta innebörden i vad som menas med begreppen är tyvärr omöjlig att analysera.

Fler bilder i Oslobodjenje

Nästan hälften av artiklarna i Oslobodjenje är illustrerade med bilder 2009 jämfört med ungefär en fjärdedel 1995. Det vanligaste motivet på bilderna är bosnien-muslimska civila.

Spridningen i Politika är också ganska stor, men med lite mer betoning på serbiska källor. I övrigt finns få bilder i de svenska och tyska tidningarna.

Politika demoniserar inte

Det finns inga demoniserande beskrivningar i Politika detta år. Däremot har Oslobodjenje osakligt negativa beskrivningar av serber i sju procent av artiklarna. Inga demoniseringar finns i de svenska artiklarna.

Av: Marijana Milenkovic och Sarah Görsch

Förändringen över tid är störst i Politikas rapportering

Analys: information tar tid

Politika har vändrat en lång väg. Där har man gått från en oklar, förvirrande bild av händelsen till en som är betydligt klarare. Minst av alla har bilden förändrats i svenska och tyska tidningar där beskrivningarna, med vissa undantag, är konstanta.

Den största enskilda förändringen som har skett i de undersökta tidningarnas rapportering om Srebrenica finns i Politika. Under kriget beskrevs både händelsen och aktörerna ofta med ord som var direkta motsatser

till varandra. I andra fall användes ordalag som var så neutrala och avlägsna att en eventuell läsare svårligen kunde förstå rent praktiskt vad det är som håller på att hända i Srebrenica. Artiklarna var få 1995 och 2000 vilket bidrar till den brist på information som utmärker den perioden. De är som flest 2005 och något färre 2009. De åren beskrivs händelsen bland annat som "folkmord" och "illdåd" vilket tyder på att man även börjar se händelsen som ett brott utfört av enskilda människor. Sådana artiklar är dock fortfarande få vilket skulle

kunna innebära att förändringen mot en helt objektiv beskrivning fortfarande inte är slutförd.

I Oslobodjenje skulle man kunna säga att förändringen inte är lika tydlig. Där förekommer överlag fler värdeladdade ord och mycket känsloladdade beskrivningar av det som händer från själva början. Den serbiska sidan i kriget framställs ofta osakligt negativt, särskilt under kriget. Fokuset ligger ofta i både texterna och bilderna på de bosniakiska civila, vilket kanske är naturligt, men också tyder på en mer engagerad journalistik i

Foto: Marijana Milenkovic

Oslobodjenje. Det som är mest överraskande i den här tidningen är att markören demonisering (osaklig negativ framställning) inte försvinner helt efter kriget, som det gör i de svenska och tyska tidningarna, utan stiger igen mellan år 2000 och 2009. Fler orsaker till händelsen nämns och FN pekas ofta ut som de skyldiga för det som har skett i de analyserande artiklarna. Dock är en del av artiklarna demoniserande även mot FN som nästan pekas ut som större

skurk än serberna.

Alla beskrivningar är överlag mer konstanta i de svenska och de tyska tidningarna än vad de är i materialet från de krigsdrabbade länderna. Detta skulle kunna tyda på att journalistiken är klart påverkad av kriget men också på att en onyanserad rapportering förekommer i länder som rapporterar om kriget från ett avstånd.

Av: Marijana Milenkovic

Hade Galtung rätt?

Undersökningen visar, både genom textanalys och genom intervjuer, påfallande likheter mellan Johan Galtungs teori om krigs- och fredsjournalistik och läget under krigsrapporteringen om Srebrenica.

Tittar man på statistiken så ligger fokuset från 1995 i alla länder på ord som beskriver strider eller det militära läget.

– Jag var mycket där det krigades. De säger att jag rapporterade om kriget som om det vore en fotbollsmatch. Vem som sköt, vem som blev träffad, säger den bosniska journalisten Sefko Hodzic. Jag hade goda kontakter med officerarna i armen. Jag visste ofta var striderna skulle utkämpas nästa dag.

Johan Galtung beskriver i sin artikel "High Road, Low Road - Charting the course for Peace Journalism": "The low road, dominant in the media, sees a conflict as a battle, as a sports arena or gladiator circus. The parties, usually reduced to two, are combatants in a struggle to impose their goals. The reporting model is that of a military command: who advances, who capitulates short of their goals; losses are counted in terms of numbers killed or wounded and material damage."

Redan år 2000 och särskilt år 2005 skiftar fokuset drastiskt från det omedelbara, militära, till offret och mänskligt lidande. Ord som "tragedi" eller "missöde" istället för "attack" eller "anfall" används för att beskriva händelsen. Fler civila används som källor och ligger i fokus på bilderna. Även återuppbyggnad av Srebrenica nämns i några artiklar, och betydligt fler artiklar är någon slags analys där man söker orsaker.

Så här säger Semso Tucakovic, medieprofessorn vid universitetet i Sarajevo, om sin syn på mediernas framtid i Bosnien.

– Man pratar fortfarande inte om utsatta människor, utan om utsatta serber eller muslimer... Innan skrev de om "cetnik" eller terrorister... När Bosnien utvecklas så att människor kommer i centrum, och inte människans etnicitet eller religion, då kommer det bli mer objektivt.

Enligt honom ligger ansvaret för den förändringen snarare på den övergripande politiska strukturen än på människors individuella handlingar.

– Jag talar för mina elever om pressfrihet som garanteras av den europeiska konventionen. Men en kommentar jag hörde från en student var att hon omedelbart skulle bli avskedad om hon skrev någonting som hennes chef inte tyckte om. Hon sa att hon har två barn och måste tänka på att överleva. Hennes chef har istället en politisk agenda, säger han.

Så här säger Johan Galtung om fredsjournalistikens tendenser:

"Peace journalism tries to depolarise by showing the black and white of all sides, and to de-escalate by highlighting peace and conflict resolution as much as violence. How successful it can be remains to be seen."

Av: Marijana Milenkovic

”Människor vaknade

Medieenkät

Namn: Sinisa Petkovic

Ålder: 37

Yrke: Reparerar kameror

Stad: Belgrad

Vilka tidningar läser du? Blic, Press

Läser du Politika? Ja.

Litar du på Politika? Ja, till 50 procent. Jag gillar att läsa mellan raderna.

Vilka medier följde du under kriget? Politika, tittade på TV. Jag var en del av kriget, jag var 20 år gammal och det var dåliga tider.

Namn: Anja & Lana Nikic

Ålder: 20.

Yrke: Juridikstuderande

Stad: Tuzla

Vilka tidningar läser ni?: Oslobođenje, farfar läser den, pappa läser den. Det är en familjetradition.

Gillar inte tidningar, läser nyheter på internet annars. Vi är en ny generation, vi är för unga för att läsa tidningar.

Namn: Nebojsa Cvetkovic

Ålder: 30

Yrke: Grafisk designer

Stad: Belgrad

Vilka tidningar läser du? Politika, Blic

Litar du på Politika? Ja.

Vilka medier följde du under kriget? Politika, lite grann.

Övriga kommentarer? Jag läser inte tidningar så mycket. Politika är torrare, Blic är underhållning.

Namn: Jelena Cosic

Ålder: 29

Yrke: Jurist

Stad: Belgrad

Vilka tidningar läser du? Novasti, Blic, Press

Läser du Politika? Nej

Varför? Det finns inte i vår familjetradition. Jag tänker inte så mycket på politik.

På köksbordet ligger delar av en granat som slog ner vid deras hus under kriget. Nu är den mest ett minne, eller kanske en påminnelse, om det hemska som var. Lejlas son var bara ett år när kriget bröt ut. All hennes kraft gick åt till att hålla sig själv och sin baby vid liv under ockupationen av Sarajevo 1992-95. Att fråga henne om hennes medievanor under kriget blir som att fråga ett fattigt barn vilket dataspel det tycker bäst om. Hon skrattar, överseende.

– Jag läste inte tidningar under kriget, alla pengar gick till att köpa mat. Det fanns ingen elektricitet så vi kunde inte titta på TV. Jag visste aldrig vad som hände utanför Sarajevo under kriget. Någon gång ibland lyssnade vi på radio, säger hon. För de äldre människorna var det särskilt viktigt att lyssna på radio. Jag hörde om några som kopplade ihop en cykel med en transformator och så turades de om att trampa så att de kunde lyssna på radio.

I Belgrad däremot var situationen en annan. Media gick att ta del av rent praktiskt, men man kunde aldrig veta att det de skrev faktiskt var sant.

Slobodan Popović är 32 år och jobbar som projektledare. Han gick i gymnasiet under kriget, men var inte så intresserad av det då. Han följde B92, Vreme, Studio B och Nasha Borba. Men inte den största tidningen i Belgrad, Politika.

– Jag läste inte Politika särskilt mycket under kriget, säger han. Det var regeringspropaganda. Nu är det bättre, deras nuvarande chefredaktör är en bra jour-

Foto: Harald Baltzer

plötsligt upp”

Foto: Harald Baltzer

Slobodan Popović blev chockad när han hörde vad som hänt i Srebrenica.

nalist med mycket integritet.

När Lejla hörde om massakern i Srebrenica första gången var det genom rykten. ”De säger att hemska saker har hänt där.”

– En natt satt FN-soldater och drack med chetniks. FN-soldaterna släppte in dem i säkerhetszonen och de dödade tusentals människor, berättar hon.

I Belgrad blev genombrottet för sanningen om Srebrenica en BBC-dokumentär som visades

2001.

– Jag kommer ihåg att det var en stor chock för mig, säger Slobodan Popović. Det var en stor grej, alla pratade om det. Helt plötsligt var Srebrenica på alla nyheter. Det var första gången jag förstod vad som hänt. Jag var chockad och skämdes. Det var då som jag förstod varför vi har så dåligt rykte. Det var en bomb, människor vaknade helt plötsligt upp.

Av: Sofi Cederlöf

Oljud 19:30

Marijana Milenkovic

Scenen jag mest kommer ihåg från min uppväxt är hur jag sitter med de vuxna och lyssnar när de diskuterar politik. Jag förstår inte vad de säger förutom några enskilda ord. Kroater, slovener, krig, fara ... Politik diskuteras vid köksbordet lika ofta som matpriserna eller vädret.

En del i den diskussionen är också medier. I de vuxnas samtal är det alltid någon politiker som ljuger i TV eller i tidningar. Det motsatta argumentet brukar vara att det inte är personen som ljuger utan journalisterna i tidningen eller TV-programmet. Samma människa i samma samtal blir ofta en skurk, en jävel, en hjälte, en förrädare, den enda vettiga, en mördare ...

Min första föreställning om medier är helt enkelt att de ljuger, kanske för att jag har hört det så många gånger. När jag sedan växte upp blev mitt förtroende inte bättre. På slutet av 90-talet protesterade bokstavligen hela landet på grund av valfusk. Allting hade avstannat och folk var på gatan med banderoller dygnet runt i ett par månader år 2000. Som en del av protesten skulle man göra så mycket oljud som möjligt mellan klockan 19:30 och 20:00, tiden för den längsta nyhetssändningen på den statliga TV-stationen. Initiativet kom från den regimkritiska Radio B92 för att ”ingen skall behöva höra deras lögn”. Jag var med då och bankade, skrek och visslade.

Några gånger var jag hemma och tittade på den statliga TV-kanalens nyhetssändning (det fanns inga andra att se på). Jag kommer särskilt ihåg en gång när demonstranterna råkade vara precis utanför mitt fönster. Jag satte på nyhetssändningen, och den var verkligen svår att höra med allt bankande. Den bestod av två inslag. Det första handlade om hur många plommon vi plockat i år. Det var många. Det andra inslaget var vädret. Det skulle bli soligt. Sedan sa nyhetsuppläsaren hejdå och jag gick ut och fortsatte protestera.

Sammanfattning

Hur har rapporteringen sett ut med avseende på källor och partiskhet?

Svenska och tyska tidningars rapportering om massakern i Srebrenica består till större delen av helt specificerade källor. Samtidigt kan det här positiva resultatet också bero på att de vanligaste källorna är FN och övriga "västkällor". Flera av de svenska och tyska journalisterna vi pratat med, har påpekat att de undvek källor som var inblandade i konflikten och att de på så sätt vänt sig till källor de uppfattat som neutrala men som också hade längre avstånd från själva händelsen. Det kan också förklara det faktum att det inte framkommer vad som faktiskt skett i Srebrenica i de svenska och tyska tidningar under den tid som folkmordet i Srebrenica pågick. Det finns en skillnad mellan de svenska och tyska tidningarna när det gäller att låta civila bosniaker och serber komma till tals. I de svenska tidningarna finns en tendens att i större mån använda sig av civila källor medan de tyska tidningarna fokuserar på elitkällor, vilket skulle kunna tyda på ett ställningstagande för de bosnienmuslimska offren. De tyska tidningarna ser ut att ha en större distans och verkar inte lika tydligt ta parti för någon sida. Att den vanligaste källan i Politika precis som i tyska tidningar är "västkällor", kan vara ett tecken på den mörkläggning av folkmordet som vi sett tydliga tendenser på och där fokus riktats på västvärldens roll i händelsen snarare än det egna ansvaret. Oslobodjenje är den tidning som har haft flest bosniska källor, vilket är naturligt eftersom de bosniska journalisterna har befunnit sig närmast händelsen.

Hur har rapporteringen förändrats över tid?

Politika är den tidning i vår undersökning som genomgått störst förändring. Man har gått från en rapportering där värdeladdade ord som "terrorist" har varit vanliga för att beskriva motståndarparten bosnienmuslimerna. Man har också börjat använda ordet "folkmord" för att beskriva händelserna i Srebrenica. Samtidigt är ordet "folkmord" inte i majoritet av artiklarna. Man använder oftare det vaga begreppet "illdåd". Det tyder på att det fortfarande pågår en utveckling från mörkläggandet av information till att fullt ut tala om vad som faktiskt skedde.

I den bosniska tidningen Oslobodjenje är förändringen inte lika stor. Vi har funnit att värdeladdade ord har gått mot mer neutrala. Demoniseringen av serber avtar visserligen men inte i lika stor uträkning som i Politika.

Det största förändringen för framför allt svenska men också tyska tidningar är att de demoniserande beskrivningarna av serber klingat av efter kriget. Det skulle kunna tyda på att den svenska och tyska rapporteringen har drag av det som Galtung definierar som "krigsjournalistik", det vill säga en polariserande rapportering där man dehumaniserar den ena parten. Att denna typ av rapportering avtar i såväl de tyska, svenska, bosniska och serbiska tidningarna stärker dock Hanitzsch kritik mot Galtung. Under kriget har journalister från alla länder påverkats av strukturella problem som kan ha resulterat i dessa demoniseringar. I och med att den politiska situationen stabiliseras efter kriget, förbättras möjligheten att

få tag på information och rapporteringen blir mer nyanserad.

Hur har journalisternas arbets-situation påverkats av kriget?

Problem med rörelsebegränsning är något som journalister från alla de olika tidningarna har gemensamt. Men det finns stora skillnader i arbetsförutsättningar mellan de inhemska (bosniska och serbiska) och de utländska (svenska och tyska) journalisterna. Medan flera av de utländska journalisterna nämner problemet med att få tag på tillförlitlig information, handlar de bosniska journalisternas problem framför allt om brist på resurser och för den serbiske journalisten om hot och anklagelser om förräderi. Analysen av vår kvantitativa studie visar som sagt också, att det har funnits en tydlig tendens på mörkläggning av händelsen i den serbiska tidningen Politika. De bosniska journalisterna vi talat med, har befunnit sig närmare själva händelsen och uppger att de har haft tillgång till de närmaste källorna. Det kan vara en orsak till att ordet "folkmord" dyker upp i Oslobodjenje redan 1995. Samtidigt som det också kan vara ett resultat av ett propagandistiskt språkbruk som vi sett tecken på när det gäller beskrivningen av serber. De stora strukturella problem som omgärdat journalister från alla länder kan vara en förklaring till att flera av dem tycker att man ska ställa sig på offrets sida och inte vara konsekvensneutral.

Av: Sarah Görsch

”Jag tror vi litar för mycket på medierna.”

Sofi Cederlöf

När jag pluggade Internationella relationer på universitetet frågade vår föreläsare oss en gång: ”Vilka litar ni mest på, era föräldrar eller DN?” Det här var inte en klass som gillade att räkna upp handen så resultatet blev tre för föräldrarna och en för DN. Jag svarade aldrig, det är en komplex fråga, naturligtvis har mina föräldrar specialområden där jag har stort förtroende för deras åsikt, men skulle någon tvinga mig att svara, generellt, då skulle jag välja DN.

Jag tror att många känner så. Man diskuterar källkritik och medier å ena sidan och refererar till DN som trovärdig källa å andra sidan. Även fast man vet att man inte ska, så har nog många i det här landet ett lite väl

stort förtroende för medierna.

En av journalisterna vi pratade med tyckte att det var historikernas roll att ta reda på vad som verkligen hände. Många av de andra uttryckte liknande åsikter, deras uppgift som krigsreportrar var att skriva sanningen, så långt som det var möjligt.

Och visst förstår jag argumenten som DN:s Ulrika By framförde, man kan inte alltid kolla upp alla fakta när man är mitt i ett krig och man kan inte begära av människor som befinner sig där att de ska kunna bevisa sin historia för att man ska prata med dem. Men jag blir ändå chockad när jag hör henne berätta om journalister som skriker i lobbyn efter ”någon våldtagen”, om journalister som

plockar det bästa ur varje historia och om att självaste DN-redaktionen ringer och vill ha den saftigaste historien.

Några av journalisterna har sagt att det ärligaste man kan göra är att skriva ut när man är osäker på något. På så sätt skapar man förtroende hos läsarna. Jag håller med. Ändå tycker jag att man ser det alltför sällan. Vi förstår alla att krig är en svår arbetsplats. Men vi måste nog få det upprepat för oss lite oftare.

”De har krävt mer av sig själva än sanning.”

Marijana Milenkovic

Serbien är nog inte det landet som man skall vara uppvuxen i om man vill ha idealistiska föreställningar om någonting. Saker och ting fungerar sällan som de ska. Busstidtabeller finns inte, mat kostar för mycket jämfört med ens lön och man vill alltid ha mer respekt för sig själv än vad man har. Ändå överlever man, konstigt nog. Ibland tror man till och med att man på något sätt är bättre än de som har allt de behöver.

Jag har nyligen pratat med en del journalister och de har alla haft en sak gemensamt: de har alla varit olika. När jag har frågat hur objektiva de tycker att de är i sitt jobb har en del svarat att de har varit mycket ob-

jektiva eftersom de aldrig har ljugit. Mycket stolta, nästan med darr på rösten, har de svarat att de i hela sitt liv bara skrivit sanning i sina tidningar. Det är för dem det journalistiska idealet.

Naturligtvis skulle man lätt kunna tro att detta och inget annat är det högsta idealet och att det är så man vinner läsarnas förtroende. Det tror man ända tills man, förr eller senare, kommer till slutsatsen att det inte bara finns en sanning, det vore ju för enkelt.

Det inser man när man hör historien om de andra, de som aldrig har förväntat sig att verkligheten kommer i färdiga förpackningar. De har

krävt mer av sig själva än sanning. De har krävt moral. Moral för mig innebär bland annat att alltid utgå ifrån att man kan ha fel.

Vissa av journalisterna som jag har pratat med har förlorat mer än vad jag ens kan föreställa mig. Deras nära familjemedlemmar dog eller blev skadade, de förlorade sina hus och all sin egendom, och ändå har de stannat av några sekunder innan de slängde ut sina ord till världen, och tänkt. Har jag fel? Finns det ett bättre sätt att göra det här på? Kan jag bli bättre än mig själv?

Sanningen kan gå och lägga sig. Detta för mig var ett överraskande resultat.

Abstract

University of Gothenburg, the department of journalism, media and communication.

Title: Srebrenica- objective news coverage or propaganda?

Authors: Marijana Milenkovic, Sofi Cederlöf, Sarah Görsch and Harald Baltzer

The Bosnian war (1992-1995) was an exceptionally gruesome conflict for journalists. The conditions under which war reporters and war correspondents worked must have made a certain influence on the information they later presented to the public.

In order to acquire a better understanding of this problem we chose to concentrate on the Srebrenica genocide. In July 1995 the Bosnian Serbian army marched into Srebrenica, a small town in Eastern Bosnia, and committed the act of genocide: they separated the men from the women and children and killed them in secret. This event was covered differently by different media. Our research aimed to understand:

1. What is it like for journalists to report about a war, both from within the war stricken areas and from abroad?
2. How objective have their articles been? What sources of information did they use? Have they been neutral?
3. How has the information reported about this event changed over time?

To achieve this we conducted around 30 different interviews with journalists and media experts. Seven of these interviews were included in our analysis. We have also made a quantitative analysis of 443 newspaper articles from several of the largest daily newspapers published on certain dates between 1995 and 2009. In Serbia: Politika. In Bosnia: Oslobođenje. In Germany: Süddeutsche Zeitung and Frankfurter Allgemeine Zeitung. In Sweden: Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet and Expressen.

Our conclusions were as follows:

The journalists working conditions have been challenging, but in different ways. While foreign journalists had a hard time reaching any local sources of information due to distance as well as language difficulties, the domestic journalists have been more personally affected by the war and had no chance to reach the “enemy” side for interviews or comments. One result of this might be that they often talk ABOUT the enemy but not WITH them.

Objectivity, as a summary, varies over time. Non factual negative descriptions are more present in the beginning, during the war. Information is lacking in the beginning of our analysis (1995). In the end (2009) the event that took place in Srebrenica 1995 is defined as genocide, in some cases massacre. Both victims and perpetrators are mentioned, which was lacking 1995.

We have tried to compare our results in general with media theories written by Johan Galtung, Tomas Hanitzsch and others (see list for details).

Arbetsrapport

Titel: Srebrenica - saklig rapportering eller propaganda?

Författare: Harald Baltzer, Sofi Cederlöf, Sarah Görsch och Marijana Milenkovic

Journalistprogrammet på JMG, Göteborgs universitet, termin 3

Handledare: Tomas Andersson Oden

Bakgrund

Syfte

Syftet är att få en bild av hur svenska, bosniska, serbiska och tyska tidningsjournalister arbetade och rapporterade under Bosnienkriget samt att se hur rapporteringen har förändrats över tid.

Frågeställningar

1. Hur har rapporteringen om Srebrenica sett ut med avseende på källor och partiskhet?
2. Hur är förändringen över tid?
3. Hur har journalisternas arbetssituation påverkats av kriget?

Avgränsning

Vi har valt att titta på artiklar där huvudsakligt fokus är Srebrenica under perioden 11-22/7 1995, (perioden då massakern pågick) 11-12/7 1996, (årsdag) 11-12/7 2000, 11-12/7 2005, 11-12/7 2009 i DN, SvD, Expressen, Süddeutsche Zeitung och Frankfurter Allgemeine Zeitung samt 11-15/7 1995, 11-12/7 2000, 11-12/7 2005, 11-12/7 2009 i Politika och Oslobodjenje.

Vi har alltså valt bort alla artiklar där Srebrenica nämns men inte varit i fokus för artikeln. Vi har också valt att endast koda redaktionellt material, vi har alltså inte kodat insändare, debattartiklar som inte är skrivna av journalister osv.

Definitioner

Källa – en källa är någon/några som gör någon form av uttalande. Källan behöver inte vara namngiven för att räknas som källa.

Källa led 1 – källan som är närmast tidningen. I de fall där det bara finns ett led har källan alltid kodats som källa led 1. I de fall där det finns flera led, t.ex. Milosevic säger till Reuters så blir Reuters källa led 1.

Källa led 2 – används endast när källor förekom i flera led. Källa led 2 är andra steget i källedet. I exemplet ovan blir Milosevic källa led 2. Oftast är källa led 2 ursprungskällan, dvs. den som citeras vidare. Om källa led 2 inte är ursprungskällan (dvs. att det finns tre led, Milosevic sa till Reuters skriver TT) så har detta markerats för att kunna sorteras ut.

Specificerad källa – en källa som står med namn, t.ex. befälhavare för de bosnienserbiska styrkorna Ratko Mladic. FN:s generalsekreterare har tagits med här, även när han inte stått med namn eftersom det bara finns en generalsekreterare åt gången.

Delvis specificerad källa – en källa som har t.ex. titel men inte namn, eller någon annan information om källan som ger en fingervisning om den men inte namnger fullt ut. T.ex. bosnienserbisk militär.

Ospecificerad källa – i stort sett ingen information alls framkommer om källan. T.ex. enligt uppgifter. **Demonisering/osaklig negativ rapportering** – har använts sparsamt. När man använt värdeladdade negativa ord om endera gruppen (serber eller bosniaker) så att hela gruppen har utmålats på ett negativt sätt. Exempel” de blodtörstiga serberna”. En beskrivning som till exempel ”terrorist” har bedömts som demonisering när det inte finns någon tydlig motivering till varför man använder begreppet . När en sådan förklaring finns har vi ansett att det inte kan räknas som en osaklig negativ framställning och därför ingen demonisering

Övrig västkälla – källa från västvärlden (Europa, USA, Australien) som inte passar in under kategorierna: svensk, tysk, bosnisk, serbisk, EU (alltså representant för EU), FN (representant för FN), NATO eller övrig nyhetsbyrå.

Svensk militär – i de fall då svenska militärer har intervjuats i sin ställning som FN-militär har dessa kodats som FN-militär.

Metod

Research

Vår research innebar att vi tog fram så många relevanta studier som vi kunde och valde ut Tomas Hanitzsch, Johan Galtung och Nel Ruigrok som de mest relevanta (se listan nedan för detaljer).

Kvantitativ undersökning

Vi har gjort en kvantitativ undersökning av tidningsartiklar där Srebrenica har varit i fokus under perioden 11-22/7 1995, 11-12/7 1996, 11-12/7 2000, 11-12/7 2005, 11-12/7 2009. I Politika och Oslobodjenje blev perioden kortare på grund av mängden av material: 11-15/7 1995, 11-12/7 2000, 11-12/7 2005 och 11-12/7 2009. Vi har tittat på typ av artikel, plats där artikeln är skriven, källor, inställning, partiskhet, fokus och bilder i följande tidningar:

Sverige

Dagens Nyheter
Expressen
Svenska Dagbladet

Tyskland

Süddeutsche Zeitung
Frankfurter Allgemeine Zeitung

Bosnien

Oslobodjenje

Serbien

Politika

Motivering

De svenska och de tyska tidningarna har valts dels på storlek, vi ville titta på några av de största tidningarna i landet. Men vi har också haft som kriterium att de ska ha haft en person på plats någon gång under den här perioden eller strax efteråt. Detta eftersom vi var intresserade av att titta på just ”på plats rapportering” och också för att vi ville göra intervjuer med journalister som var på plats och försöka se en koppling mellan deras berättelser och deras rapportering. I Bosnien och Serbien har vi valt lite annorlunda, vi ville egentligen ha fler olika tidningar med lite olika inriktning, både titta på regimtrogna och regimkritiska tidningar i både Bosnien och Serbien. Tyvärr så gick inte detta på grund av tidsbrist, tidningarna är på bosniska och serbiska och vi har bara en i gruppen som kan läsa detta språk. Detta gjorde att vi bara tittade på en bosnisk och en serbisk tidning, båda regimtrogna.

Perioden har vi valt eftersom de bosnienserbiska trupperna gick in i Srebrenica den 11 juli 1995 och vi ville titta på vad man skrev därifrån och en tid framåt för att se hur lång tid det tog innan man förstod och skrev om vad som hade hänt. Sen gjorde vi nedslag ett år efter, fem år efter, tio år efter och i år för att se hur rapporteringen förändrats över tid. Här var vi tyvärr tvungna att göra en avgränsning på det serbiska och bosniska materialet. På grund av tidsbrist så tittar vi bara på artiklar fram till den 15 juli 1995 och datumet ett år efter är helt borttagna.

Att vi valt att titta på just folkmordet i Srebrenica beror på att vi behövde en händelse som på något sätt kunde symbolisera kriget. Händelsen har en tydlig offer- och förövaregrupp och det kändes spännande att titta på samma händelse från olika vinklar, både från offrets, förövarens och den utomstående. Dessutom la vi till Tyskland som ett ytterligare utomstående land för att kunna jämföra Sverige med ett land med liknande förutsättningar.

Kvalitativ undersökning

Vi har också gjort en kvalitativ undersökning där vi har intervjuat journalister som jobbade på plats under kriget i Bosnien och helst skrev om massakern i Srebrenica. Så långt det gick försökte vi också hitta journalister som jobbade på de tidningar vi har undersökt. De intervjuade har fått frågor om hur kriget påverkade deras arbete, objektivitet, källor, förändring över tid och om de använde ordet folkmord för att beskriva händelserna. Alla intervjuade har fått samma frågor för att det ska gå att jämföra. De intervjuade journalisterna är:

Serbien

Milos Vasic

Bosnien

Almasa Hadzic

Sefko Hodzic

Sverige

Christian Palme

Gunilla von Hall

Ulrika By

Tyskland

Matthias Rüb

Metoddiskussion

I och med att vi har använt oss av två olika metoder så har vi sett bådas styrkor och svagheter. Ett problem som vi inser efteråt är att vi nog egentligen ville göra en kvalitativ undersökning rakt igenom, även på artiklarna, men vårt analysmaterial som vi ville täcka in var för stort för det. Därför gick vi över till en kvantitativ undersökning med ett alldeles för långt kodschema eftersom vi fortfarande ville täcka in så mycket. Detta gjorde att kodningen tog alldeles för lång tid. Så egentligen kanske det hade varit bättre att göra en kvalitativ undersökning med vissa nedslag istället. Å andra sidan har vi nu ett stort material vilket gör att vi kan dra mer generella slutsatser och vara säkrare på det vi säger.

Vår kvalitativa undersökning där vi genomförde intervjuer med olika journalister var väldigt intressant, och kom ner på djupet mycket mer än den kvantitativa gjorde. Där har vi å andra sidan det omvända problemet, att vi inte har tillräckligt mycket material för att kunna uttala oss generellt om något. I analysen ingår endast en serbisk journalist och dessutom en regimkritisk sådan. Detta berodde på att de som var regimtrogna då är extremt svåra att få tag i nu. Detta ändrar ju dock inte faktum att personen som vi fick tag i egentligen inte är så representativ för journalisterna som jobbade 1995 i Serbien. Därför har vi fått vara väldigt försiktiga i vad vi uttalar oss om och egentligen kan vi inte dra så mycket generella slutsatser utan bara uttala oss om just den här gruppen. Trots detta tycker vi ändå att den delen har berikat vår studie mycket och ökar förståelsen för varför den här typen av rapportering ser ut som den gör.

Arbetsfördelningen

Harald Baltzer har läst och kodat hälften av de svenska tidningsartiklarna, alla som har jämna datum.

Han har intervjuat Christian Palme, Ulrika By, Peter Kadhammar, Vladislav Savic, Slobodan Popović och Anja och Lana Nikic. Han har gjort en voxpop i Tuzla och i Belgrad. Samt fotat och antecknat vid intervjuerna med Almasa Hadzic, Hasan Hadzic, Mehmed Pargan och Ahmet Bajric Blicko. Han har skapat en spss-fil och stansat in material. Han har haft huvudansvar för källteorierna och journalism of attachment-teorin

Sofi Cederlöf har läst och kodat hälften av de svenska tidningsartiklarna, alla som har ojämna datum. Hon har intervjuat Christian Palme, Ulrika By, Peter Kadhammar, Vladislav Savic, Slobodan Popović, Melika Malesevic, Mladen Stjepanovic samt anonym man och kvinna i Sarajevo. Hon har varit i Srebrenica och Potocari och fotat. Hon har gjort voxpop i Belgrad. Hon har stansat in material i spss. Hon har gjort en redigeringsmall och redigerat. Hon har haft huvudansvar för Galtung's fredsteori och analysen av journalisternas arbetsvillkor.

Sarah Görsch har läst och kodat alla de tyska tidningsartiklarna. Hon har intervjuat Gunilla von Hall, Matthias Rüb, Peter Münch, Melika Malesevic, Mladen Stjepanovic samt anonym man och kvinna i Sarajevo. Hon har varit i Srebrenica och Potocari och fotat. Hon har gjort en voxpop i Belgrad. Hon har haft huvudansvar för jämförelsen mellan Tyskland och Sverige. Hon har stansat in material i spss.

Marijana Milenkovic har läst och kodat alla serbiska och bosniska artiklar. Hon har intervjuat Kosta Dimitrijevic, Rade Veljanovski, Milos Vasic, Sevko Hodzic, Semso Tucakovic, Salih Brkic, Mehmed Pargan, Ahmet Bajric Blicko, Hasan Hadzic och Almasa Hadzic. Hon har haft huvudansvar för jämförelsen mellan Bosnien och Serbien och förändring över tid.

Litteratur/tidigare forskning

Skriftliga källor

"Krigets första offer är sanningen" av Phillip Knightley

"Journalism and the New World Order" av Wilhelm Kempf och Heikki Luostarinen

"Källkritik" av Torsten Thurén

"Från osäker källa" av Nord, Shehata & Strömbäck

"Berättelsen om Srebrenica" av Peter Kadhammar

"Escalation- and Deescalation-oriented Aspects in the Media Construction of the Bosnia Conflict" av Wilhelm Kempf

"Constructive Conflict Coverage – A Social-psychological research and development Program" av Wilhelm Kempf

"Reporter på plats. Studier av krigsjournalistik 1960-2001." av Karin Fogelberg

"Forging War: The Media in Serbia, Croatia and Bosnia-Herzegovina" av Mark Thompson

"Journalists as Partners in Crime, Case Study: Srebrenica" av Semso Tucakovic

"Low Road High Road: Charting the Course for Peace Journalism" av Johan Galtung

"Journalism of Attachment: Dutch Newspapers in the Bosnian War" av Nel Ruigrok

"Journalists as peacekeeping force? Peace journalism and mass communication theory" av Tomas Hanitzsch

Internetkällor

www.ne.se (2009-12-01)

<http://geography.about.com>(2009-12-02)

www.bbc.co.uk (2009-11-28)

www.worldmaps.com(2009-12-03)

www.icty.org (2009-11-28)

www.un.org(2009-11-30)

www.mannskligarattigheter.gov.se(2009-12-02)

Muntliga källor

Serbien

Slobodan Popovic: +381 63 357 309
Kosta Dimitrijevic: +381 11 3220 620
Rade Veljanovski: +381 63 27 34 15
Milos Vasic: +381 63 210 480

Bosnien

Melika Malesevic, "House of Trust", Srebrenica
Mladen Stjepanovic, "House of Trust", Srebrenica
Anonym kvinna, Sarajevo
Anonym man, Sarajevo
Sevko Hodzic: +387 61 208 148
Semso Tucakovic: +387 61 72 43 49
Salih Brkic: +387 61 734 007
Mehmed Pargan: +387 62 333 157
Ahmet Bajric Blicko: +387 61 13 08 59
Hasan Hadzic: +387 61 884 570
Almasa Hadzic: +387 61 15 66 03
Minnescentrat i Potocari

Sverige

Christian Palme, 018-56 22 37 (arb.), christian.palme@gmail.com
Peter Kadhammar peter.kadhammar@aftonbladet.se
Gunilla von Hall gunilla.von.hall@svd.se
Ulrika By, ulrika.by@dn.se
Vladislav Savic vladislav.savic@sr.se
Lennart Weibull, professor i masskommunikation, +46 31 786 12 18
Stig-Arne Nohrstedt, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, +46 19 30 368
Mark Klamberg, doktorand i folkrätt, +46 8 16 11 90
Roland Kostic, docent i freds- och konfliktvetenskap +46 73 637 82 80

Tyskland

Matthias Rüb +1 240 453 0681
Peter Münch +972 352 57 631

Bildrättigheter

Vi har fått muntligt tillstånd av Ahmed Bajric Blicko att använda vissa av hans bilder som vi har fått på en CD-skiva. Detta under villkoret att vi använder dem bara i magasinet och att vi skriver fotobyline på honom.

Problem

Resan

Ett av våra största problem på resan var att tre av oss inte talade språket. Färre än vi trodde pratade engelska och det visade sig till och med att tyska var ett mer gångbart språk, vilket två av oss pratade. Ett annat stort problem var att få tag i journalister att intervjua. Särskilt i Serbien var det nästintill omöjligt att få tag på de journalister som skrev nationalistiska texter under kriget. Även i Bosnien var det svårt att få tag på journalister som stod för en mer propagandaaktig rapportering under kriget. Därför är det inte alla de bosniska och serbiska intervjuerna med journalister som faktiskt jobbade på någon av de tidningar vi undersökt. Eftersom de var så svåra att hitta så valde vi att tänka bredare och intervjua de vi fick tag i som hade skrivit om Srebrenica 1995.

Kodschemat

Vårt kodschemat tog rätt lång tid att utforma, diskutera och ändra. Många av variablerna hade olika

typer av problem.

Källor: Eftersom vi inte bara ville se vilka källor som användes i artiklarna utan också vilka källor som refererade till vilka källor så valde vi att ha en variabel som heter "Källa led 1" och en variabel som heter "Källa led 2" Men för att även täcka in vem ursprungskällan är för att till exempel kunna se vilken part som får komma till tals oftast så har vi valt att markera när "källa led 2" inte är ursprungskälla.

Demonisering: Vi började med en variabel som hette "objektivitet" men valde till slut en variabel som skulle mäta "osaklig negativ framställning", dvs. demonisering.

Beskrivningar: Vi bestämde att vi alltid skall titta på första ordet som beskriver både händelserna i Srebrenica och aktörerna, detta för att koda så enhetligt som möjligt. Detta kan dock vara ett problem eftersom det första ordet inte alltid är det enda, men vi kunde inte hitta en bättre lösning.

Frågeschemat

Frågeschemat är anpassat för att fungera till journalister från alla fyra länder. Detta innebär ju också att det blir vissa frågor som blir problematiska.

Frågan "Använde du ordet folkmord i dina artiklar? När och varför?" blev problematisk eftersom ingen av journalisterna kom ihåg om de använt ordet och i så fall när de började använda det.

Frågan "Fanns det saker du inte fick/vågade skriva?" fungerade inte lika bra i Sverige och Tyskland. Däremot var frågan "Hur påverkade kriget ditt arbete?" ibland nästan naiv i Bosnien. Vi använde ett citat av Christiane Amanpour för att få reaktioner från alla journalister, men dess ursprungliga språk är engelska och den är ganska komplex, så i vissa fall handlade diskussionen inte om åsikt utan om vad hon överhuvudtaget menar.

Målgrupp

Det vi har skapat, hoppas vi, är ett slags samhällsmagasin. Den tänkta målgruppen är människor som är intresserade av medier och samhälle, men inte nödvändigtvis några experter. Det extramaterialet som vi har (reportage, personporträtt, krönika osv.) hoppas vi kan vara intressant för en bredare läsekrets.

Bilagor

Bilaga 1: kodschema

Bakgrund

V1. Tidning:

1. DN
2. Expressen
3. SvD
5. Politika
9. Oslobodjenje
12. Frankfurt Allgemeine
13. Süddeutsche Zeitung

V2. Artikelnr

- 001>100 Sofi
- 401>500 Sarah
- 601>700 Harald
- 701>1000 Marijana

V3. År:

- 1995
- 1996
- 2000
- 2005
- 2009

V4. Månad:

1. Januari
2. Februari
3. Mars
4. April
5. Maj
6. Juni
7. Juli
8. Augusti
9. September
10. Oktober
11. November
12. December

V5. Dag:

V6. Typ av artikel: (ej insändare)

1. nyhetsartikel
2. notis
3. reportage
4. bakgrund
5. analys
6. ledare
7. krönika

- 8. debattartikel
- 9. insändare
- 12. faktakrönika
- 20. bildtext
- 80. övrig

V7. Placering

- 1. Förstasidan
- 2. Insideartikel

V8. Vad heter reportern? (Reporter)

- 1. Christian Palme
- 2. Gunilla von Hall
- 3. Peter Kadhammar
- 4. Ulrika By
- 10. Almasa Hadzic
- 11. Hasan Hadzic
- 12. Mehmed Pargan
- 13. Salih Brkic
- 14. Semso Tucakovic
- 15. Sefko Hodzic
- 20. Kosta Dimitrijevic
- 21. Rade Veljanovski
- 22. Milos Vasic
- 30. Mattias Rüb
- 80. Annan reporter
- 99. Reporter finns ej

Plats

V9. Artikel skriven av: (Upphovsman)

- 1. Journalist på plats i Srebrenica
- 2. Journalist på plats i övriga Bosnien
- 3. Journalist på plats i Serbien
- 4. Journalist på plats i Sverige
- 5. Journalist på plats i Tyskland
- 6. Nyhetsbyrå på okänd plats
- 7. Nyhetsbyrå och reporter på okänd plats
- 80. Övrig

Källor

V10, V16, V22 Specificering - Tidningens källa 1, 2, 3 (SpecK1)

- 1. specificerad Källa,(t.ex. befälhavare för de bosnienserbiska styrkorna Ratko Mladic)
- 2. delvis specificerad källa (t.ex. bosnienserbisk militär)
- 3. ospecificerad källa (t.ex. enligt uppgifter)
- 99. finns ej

V11, V17, V23 Typ - Tidningens källa 1, 2, 3: (TypK1)

- 1. Bosnienmuslimsk regeringskälla/ledare/politiker
- 2. Bosnienmuslimsk expert
- 3. Bosnienmuslimsk civil
- 4. Bosnienmuslimsk media

5. Bosnienmuslimsk militär
6. Bosnienmuslimsk nyhetsbyrå
7. Övrig Bosnienmuslimsk källa
10. Bosnisk regeringskälla/ledare/politiker
11. Bosnisk expert
12. Bosnisk civil
13. Bosnisk media
14. Bosnisk militär
15. Bosnisk nyhetsbyrå
16. Övrig bosnisk källa
20. Bosnienserbisk regeringskälla/ledare/politiker
21. Bosnienserbisk expert
22. Bosnienserbisk civil
23. Bosnienserbisk media
24. Bosnienserbisk militär
25. Bosnienserbisk nyhetsbyrå
26. Övrig bosnienserbisk källa
30. Serbisk regeringskälla/ledare/politiker
31. Serbisk expert
32. Serbisk civil
33. Serbisk media
34. Serbisk militär
35. Serbisk nyhetsbyrå
36. Övrig serbisk källa
40. Svensk regeringskälla/ledare/politiker
41. Svensk expert
42. Svensk civil
43. Svensk media
44. Övrig svensk källa
45. Svensk nyhetsbyrå
46. Svensk militär
50. Tysk regeringskälla/ledare/politiker
51. Tysk expert
52. Tysk civil
53. Tysk media
54. Övrig tysk källa
55. Tysk nyhetsbyrå
56. Tysk militär
60. Annan "östkälla" (Ryssland, Kina, Turkiet, Iran...)
61. NATO
62. Annan "västkälla" (USA, England, Frankrike...)
63. EU
66. FN-tjänsteman/talesman
67. FN-militär
68. Övrig FN
69. ICTY (Haagtribunalen)
70. Ospecificerad civil
71. Anonym eller ospecificerad källa
80. Övrig (Grekland...)
81. Övrig nyhetsbyrå
99. Finns ej

V12, V18, V24 Framställning - Tidningens källa 1, 2, 3: (FramK1)

1. Framställs positiv t
2. Framställs negativt
3. Framställs neutralt
4. Framgår ej
99. Finns ej

V13, V19, V25 Specificering - Ursprungskälla 1, 2, 3 (SpecU1)

1. specificerad Källa,(t.ex. befälhavare för de bosnienserbiska styrkorna Ratko Mladic)
2. delvis specificerad källa (t.ex. bosnienserbisk militär)
3. ospecificerad källa (t.ex. enligt uppgifter)
99. finns ej

V14, V20, V26 Typ - Ursprungskälla 1, 2, 3 (TypU1)

1. Bosnienmuslimsk regeringskälla/ledare/politiker
2. Bosnienmuslimsk expert
3. Bosnienmuslimsk civil
4. Bosnienmuslimsk media
5. Bosnienmuslimsk militär
6. Bosnienmuslimsk nyhetsbyrå
7. Övrig Bosnienmuslimsk källa
10. Bosnisk regeringskälla/ledare/politiker
11. Bosnisk expert
12. Bosnisk civil
13. Bosnisk media
14. Bosnisk militär
15. Bosnisk nyhetsbyrå
16. Övrig bosnisk källa
20. Bosnienserbisk regeringskälla/ledare/politiker
21. Bosnienserbisk expert
22. Bosnienserbisk civil
23. Bosnienserbisk media
24. Bosnienserbisk militär
25. Bosnienserbisk nyhetsbyrå
26. Övrig bosnienserbisk källa
30. Serbisk regeringskälla/ledare/politiker
31. Serbisk expert
32. Serbisk civil
33. Serbisk media
34. Serbisk militär
35. Serbisk nyhetsbyrå
36. Övrig serbisk källa
40. Svensk regeringskälla/ledare/politiker
41. Svensk expert
42. Svensk civil
43. Svensk media
44. Övrig svensk källa
45. Svensk nyhetsbyrå
46. Svensk militär
50. Tysk regeringskälla/ledare/politiker
51. Tysk expert
52. Tysk civil
53. Tysk media
54. Övrig tysk källa

55. Tysk nyhetsbyrå
56. Tysk militär
60. Annan "östkälla" (Ryssland, Kina, Turkiet, Iran...)
61. NATO
62. Annan "västkälla"
63. EU
66. FN-tjänsteman/talesman
67. FN-militär
68. Övrig FN
70. Ospecificerad civil
71. Anonym eller ospecificerad källa
80. Övrig
81. Övrig nyhetsbyrå
99. Finns ej

V15, V21, V27 Framställning - Ursprungskälla 1, 2, 3 (FramU1)

1. Framställs positiv t
2. Framställs negativt
3. Framställs neutralt
4. Framgår ej
99. Finns ej

Inställning

V28. Demonisering/osaklig negativ framställning (Demo)

1. Demonisering av serber/bosnienserber
2. Demonisering av bosnienmuslimer
3. Demonisering av väst (Västeuropa, USA, FN...)
9. Demonisering förekommer ej
12. Framgår ej/går ej att avgöra
80. Annan inställning

Partiskhet

V29. Vilket ord används för att definiera händelserna i Srebrenica 11-22/7 1995 (första ordet) (BeskSre)

1. Händelserna/situationen
2. Fiaskot
3. Intog/fall (serber intar Srebrenica)
4. Strider (serber och muslimer strider mot varandra)
5. Erövring (serber erövrar (muslimsk) Srebrenica)
6. Stormning (serber mot muslimer)
7. Etnisk aggression (serber mot muslimer)
8. Etnisk rensning (serber mot muslimer)
9. Katastrof
10. Inmarsch (serber in i Srebrenica)
11. Folkfördrivning (serber fördriver muslimer)
12. Massaker (serber mot muslimer)
13. Tillfångatagande (serber tillfångatar muslimer)
15. Stormning (muslimer mot serber)
16. Mord/massmord (serber mot muslimer)
17. Tillfångatagande (serber tillfångatar FN)
18. Övergrepp (serber mot muslimer)

- 19. Anfall/attack/aggression/offensiv (serber mot muslimer)
- 20. Befrielse (serber befriar serbisk Srebrenica från muslimer)
- 50. Folkmord (serber mot muslimer)
- 61. Experiment (Väst mot f. d. Jugoslavien)
- 62. Illdåd (serber mot muslimer)
- 63. Tragedi/missöde/hemskhet
- 64. Golgata (av det muslimska folket)
- 65. Död (av Srebrenica som stad)
- 66. Helvetet
- 80. Annat
- 99. Finns ej

V30. Finns ordet folkmord med artikeln? (välj det alternativ där det förekommer först) (Folkm)

- 1. I rubrik
- 2. I ingress (ej i rubrik)
- 3. I texten (ej i rubrik el ingress)
- 4. Förekommer inte
- 80. Förekommer på annat ställe

V31. Hur definieras bosnienserberna? (den första beskrivningen som finns i artikeln) (besk-BS)

- 1. offer
- 2. mördare
- 3. förband/trupper/stridande/soldater/styrkor/arme
- 4. angripare/aggressorer
- 5. oövervinnerliga
- 6. civila
- 7. segrare
- 8. flyktingar
- 9. fångar
- 10. terrorister
- 11. erövrare
- 12. försvarare
- 13. döda
- 14. efterlevande/överlevande
- 15. bödlar
- 16. fördrivna
- 61. cetnik/fascister
- 62. ockuperade
- 63. martyrer
- 64. barbarer
- 65. förövare
- 66. återvändande
- 67. odjur
- 80. annat
- 81. beskrivs ej
- 99. finns inte med i artikeln

V32. Hur definieras bosnienmuslimerna? (den första beskrivningen som finns i artikeln) (beskBM)

- 1. offer
- 2. mördare
- 3. förband/trupper/stridande/soldater/styrkor/arme

4. angripare/aggressorer
5. oövervinnerliga
6. civila
7. segrare
8. flyktingar
9. fångar
10. terrorister
11. erövrare
12. försvarare
13. döda
14. efterlevande/överlevande
15. bödlar
16. fördrivna
61. mujahedin
62. ockuperade
63. martyrer
64. barbarer
65. förövare
66. återvändande
67. odjur
80. annat
81. beskrivs ej
99. finns inte med i artikeln

V33. Falsk informationsspridning/lögner (Lögn)

1. Motståndarparten ljuger
2. Flera av parterna (exklusive egen part) ljuger
3. Flera av parterna (inklusive egen part) ljuger
4. Egen part ljuger
5. Ingen ljuger
6. Utländsk tidning – ej inblandad i konflikten
7. Går ej att avgöra
8. FN/Väst ljuger
80. Annan part ljuger

Information

V34. Huvudsaklig fokus (Fokus)

1. anfall/intagning
2. strider
3. dödsskjutningar
4. flykt
5. flyktingläger
6. mänskligt lidande
7. muslimer tillfångatagna
8. våld/våldtäkter begångna av serber/bosnienserber
9. massaker
10. nödhjälp från andra länder
11. nödhjälp inom landet
12. sjukvård
13. fredsinitiativ
14. FN-insats
15. utländsk insats

- 16. utredande av krigsbrott/åtal/tillfångatagande
- 17. våld/våldtäkter begångna av muslimer
- 20. minnesceremoni (muslimer)
- 21. begravning
- 22. demonstration
- 23. återuppbyggnad
- 24. identifikation av offren
- 31. gettoisering av bosnienmuslimerna
- 62. minnesceremoni (serber)
- 63. återvändandet av muslimer till sina hem
- 30. bakgrund/analys
- 80. annat

V35. Fredsjournalistiska indikatorer (Fjour)

- 1. Fredsförslag/fredsinitiativ
- 2. Hjälpsatser/humanitära insatser
- 3. Båda nämns
- 4. Ingen av dem nämns

V36. Bakomliggande orsaker till händelserna i Srebrenica/konflikten (Orsak)

- 1. Serbisk nationalism
- 2. Milosevics politik
- 3. Bosnienserbiska anfall/terrorism
- 10. Bosnisk nationalism
- 11. Bosniskmuslimska anfall/terrorism
- 12. Titos politik
- 20. IMF:s politik
- 21. NATO
- 22. FN
- 23. Väst
- 30. Ekonomiska orsaker
- 31. Historiska orsaker
- 32. Religiösa orsaker
- 33. Politiska orsaker
- 34. Nationalism på båda sidor
- 40. Flera orsaker nämns (från olika kategorier)
- 80. Annan orsak
- 99. Inga orsaker nämns

Bilder

V37. Största bildens ursprung (BildU)

- 1. Fotograf
- 2. Nyhetsbyrå/bildbyrå
- 3. Går inte att avgöra
- 80. Annan
- 99. Bild finns ej

V38. Vem/vilka är i fokus på den största bilden? (BildFok)

- 1. Bosnienmuslimsk regeringskälla/ledare/politiker
- 2. Bosnienmuslimsk expert
- 3. Bosnienmuslimsk civil
- 4. Bosnienmuslimsk media

5. Bosnienmuslimsk militär
10. Bosnisk regeringskälla
11. Bosnisk expert
12. Bosnisk civil
13. Bosnisk media
14. Bosnisk militär
20. Bosnienserbisk regeringskälla
21. Bosnienserbisk expert
22. Bosnienserbisk civil
23. Bosnienserbisk media
24. Bosnienserbisk militär
30. Serbisk regeringskälla
31. Serbisk expert
32. Serbisk civil
33. Serbisk media
34. Serbisk militär
40. Svensk regeringskälla
41. Svensk expert
42. Svensk civil
43. Svensk media
44. Övrig svensk källa
46. Svensk militär (ej FN)
50. Tysk regeringskälla
51. Tysk expert
52. Tysk civil
53. Tysk media
54. Övrig tysk källa
56. Tysk militär
60. Annan "östkälla" (Ryssland, Kina, Turkiet, Iran...)
61. NATO
62. Annan "västkälla" (USA, England, Frankrike...)
63. EU
66. FN-tjänsteman/talesman
67. FN-militär
68. Övrig FN
69. ICTY (Haagtribunalen)
70. Ospecificerad civil
71. Anonym eller ospecificerad källa
80. Övrig (Grekland...)
99. Finns ej

V39. Var är den största bilden tagen? (BildPlats)

1. I Srebrenica
2. I övriga Bosnien
3. I Serbien
4. I Sverige
5. I Tyskland
6. I övriga väst
7. Framgår ej
8. Ej foto
80. Annan plats
99. Bild finns ej

Artikelnot: anteckning om artikeln

Bilaga 2: frågeschema journalister

BAKGRUND

- Vilken tidning jobbade du för i juli 1995?
- Var jobbar du nu?
- Varifrån rapporterade du om Srebrenica?

KRIGETS PÅVERKAN

- Hur påverkade kriget ditt arbete?
- Vilka var de största svårigheterna du hade? (byråkrati, rörelsebegränsning)
- Hände det någonting till dig personligen som påverkade ditt arbete?
- Fanns det saker som du inte vågade/fick skriva? Varför?

OBJEKTIVITET

- Vad anser du är journalistens roll i krig?
- Vad betyder objektivitet/neutralitet för dig?
- Är det ett ideal att eftersträva?
- "I have come to believe that objectivity means giving all sides a fair hearing, but not treating all sides equally." Christiana Amanpour CNN 1996 – Vad tycker du om det?
- Var det möjligt att rapportera objektivt/neutralt om Srebrenica? Hur?
- Försökte du låta båda sidor komma till tals?

KÄLLOR

- Vilka källor tyckte du var trovärdiga i konflikten runt Srebrenica? (kriget)
- Hur värderade du förstahandsinformation?
- Hur värderade du information som inte var förstahands?
- Hur värderade du ögonvittnens berättelser?
- Använde du dig av icke namngivna källor? Hur kommer det sig?
- Hade du kontakt med journalister från andra länder, som i ett nätverk? Hur fungerade den kontakten?
- Fanns det källor du använde dig av/litade på mer än andra? Varför?

FÖRÄNDRING ÖVER TID

- Har du rapporterat om Srebrenica händelsen efteråt?
- Vilken förändring har skett i din rapportering om Srebrenica händelsen?
- Skrev du någonting som du senare fick reda på inte stämde?
- Hur ser du idag på det du skrev då? (textexempel)
- Hur kommer det sig att du skrev det här? (värdeladdade ord)

FOLKMORD

- När började du använda ordet folkmord? Var det innan eller efter FN klassade det som folkmord? Vet du när FN klassade det som folkmord? Hur tänkte du kring det?

Bilaga 3: frågeschema forskare

Frågeschema forskare:

1. Berätta om din forskning? Huvudresultaten?
2. Hur kommer det sig att det just är Srebrenica du forskar om?
3. Hur var det med objektiviteten i bosnisk/serbisk press under kriget på 90-talet, enligt din åsikt?
4. Hur ser du på medieutvecklingen i landet?
5. Hur tycker du rapporteringen om Srebrenica har förändrats över tid i bosniska/serbiska medier?
6. Hur tror du att folk ser på Srebrenica efter den mediebevakning som varit?
7. Hur stor förtroende har folk för medier här? Idag? 90-tal?
8. Vilken är mediernas roll/plikt i krig?